

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ ҲУЗУРИДАГИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ
ПЕДАГОГ ВА РАҲБАР КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ
ВАУЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ
БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ТЎҚИМАЧИЛИК ВА ЕНГИЛ САНОАТ ИНСТИТУТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

ТАСДИҚЛАЙМАН”

Тошкент тўқимачилик ва енгил
саноат институти ҳузуридаги педагог
кадрларни қайта тайёрлаш ва
уларнинг малакасини ошириш
тармоқ маркази директори

_____ А.Салимов

“ _____ ” _____ 2015 йил

**«СТАНДАРТЛАШТИРИШ ВА СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ
АСОСЛАРИ» модулидан**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тузувчи: доц. А.Ғуломов

Тошкент 2015

Мундарижа

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ	3
МАЪРУЗА МАТНЛАРИ	8
1-мавзу: Стандартлаштириш асослари ўзбекистон республикасининг стандартлаштириш давлат тизими ва миллий метрологик хизмати асосий қонун-қоидалари.....	8
2-мавзу. Метрология соҳасида ишлатиладиган бирликлар, ўлчаш воситалари ва стандарт намуналари устидан текширув	17
3- мавзу. Ўзбекистон республикаси стандартлаштириш давлат тизими	21
АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР	27
1-мавзу. Сертификатлаштириш асослари. Ўзбекистон миллий сертификатлаштириш тизими	27
2-мавзу. Ўзбекистон республикаси сертификациялаштириш миллий тизимида маҳсулотни сертификациядан ўтказиш тартиби ва қоидалари ...	31
3-мавзу. Физик ўлчов бирликлари.....	36
4-мавзу. Маҳсулотни синаш ва сертификатлаштириш	44
5-мавзу. Техникавий шартларнинг лойиҳаларини ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш	51
Глоссарий.....	56

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Дастурнинг асосий мақсади ва вазифалари

Олий таълим муассасалари умумкасбий ва махсус фанлардан дарс берувчи педагоглар малакасини ошириш курсининг **мақсади** – педагогик фаолиятида назарий ва касбий тайёргарликни таъминлаш ва янгилаш, касбий компетентликни ривожлантириш асосида таълим-тарбия жараёнларини самарали ташкил этиш ва бошқариш бўйича билим, кўникма ва малакаларни такомиллаштиришга қаратилган.

Олий таълим муассасалари умумкасбий ва махсус фанлардан дарс берувчи педагоглар малакасини ошириш курсининг **вазифаси** – педагогик кадрлар тайёргарлигига қўйиладиган талаблар, таълим ва тарбия ҳақидаги ҳужжатлар, педагогика ва психологиянинг долзарб муаммолари ва замонавий концепсиялари, амалий хорижий тил, хорижий таълим тажрибаси, педагогнинг шахсий ва касбий ахборот майдонини лойиҳалаш, педагог кадрларнинг малакасини ошириш сифатини баҳолаш ишлари, йэнгил саноат технологиясидаги инновациялар ва долзарб муаммолар мазмунини ўрганишга йўналтиришдан иборат.

Модул бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар:

- Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, таълим соҳасида давлат сиёсати ва бошқа қонунчилик ҳамда ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларни;
- “Таълим тўғрисида”ги қонун, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва бошқа қонун ҳужжатларининг қабул қилиниши, моҳияти ва аҳамиятини;
- Стандартлаштириш асослари Ўзбекистон республикасининг стандартлаштириш давлат тизими ва миллий метрологик хизмати асосий қонун-қоидаларини;
- Сертификатлаштириш асослари. Ўзбекистон миллий сертификатлаштириш тизимини;
- Ўзбекистон республикаси сертификациялаштириш миллий тизимида маҳсулотни сертификациядан ўтказиш тартиби ва қоидаларини;
- Тўқимачилик тола, иплари ва тайёр маҳсулотлар стандартларини

Модулининг ўқув режадаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Мазмуни ўқув режадаги мутахассислик фанларининг барча соҳалари билан узвий боғланган ҳолда уларнинг назарий асосларини очиб беришга, педагогларнинг таълим-тарбия жараёнларини ташкил этиш ва бошқаришда меъёрий-ҳуқуқий асослар бўйича умумий тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади. Маҳсулотни сертификациядан ўтказишнинг аҳамияти.

Маҳсулат сертификацияси мувофиқлик сертификати ва белгиси. Ишлаб чиқариш ва сифат тизимларини сертификатлаштириш

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури” ҳамда таълим-тарбиянинг миллий ғоя негизларига таянган ҳолда амалга ошириш концепсиясида ўз ифодасини топади.

Модул бўйича бўйича соатлар тақсимооти

Ушбу ўқув модулида тингловчининг ўқув юкламаси – 22 соат бўлиб, шундан назарий машғулотлар 6 соатни амалий машғулотлар 10 соатни ҳамда мустақил таълим 4 соатни, кўчма машғулот 6 соатни ташкил этади.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш машғулотлари бўйича ажратилган соатлар ҳажми

№	Мавзу	Машғулот тури		
		Назарий	Амалий	Мустақил таълим
1	Стандартлаштириш асослари Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш давлат тизими ва миллий метрологик хизмати асосий қонун-қоидалари	2		
2	Метрология соҳасида ишлатиладиган бирликлар, ўлчаш воситалари ва стандарт намуналари устидан текширув	2		
3	Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими	2		
4	Сертификатлаштириш асослари. Ўзбекистон миллий сертификатлаштириш тизими		2	
5	Ўзбекистон Республикаси сертификациялаштириш миллий тизимида маҳсулотни сертификациядан ўтказиш тартиби ва қоидалари		2	
6.	Физик ўлчов бирликлари		2	
7.	Маҳсулотни синаш ва сертификатлаштириш		2	
8.	Техникавий шартларнинг лойиҳаларини ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш		2	
9.	Тўқимачилик тола, иплари ва тайёр маҳсулотлар стандартларини ўрганиш			4
Жами (14 соат)		6	10	4

Амалий машғулот мавзуси

“Стандартлаштириш ва сертификатлаштириш асослари” модулида амалий машғулотлар Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш Давлат тизимининг асосий қонун-қоидалари. Стандартлаштириш ҳақида маълумотлар. Тоқимачилик маҳсулотларини стандартлаштиришнинг турлари. Ўзбекистон Республикасининг метрология тўғрисидаги қонуни. Маҳсулот сертификацияси қоидалари ва уни сертификатини бериш тартиби бўйича амали малака кўникмаларини оширишга хизмат қилади.

Кўчма машғулот мазмуни

“Стандартлаштириш ва сертификатлаштириш асослари” модулида кўчма машғулотлар замонавий жихозлар билан жихозланган СентехУз махсус сертификация лабораториясида ва Республика “Сифат” маркази лабораторияларида олиб борилади.

Мустақил таълим мазмуни

“Стандартлаштириш ва сертификатлаштириш асослари” модулида мустақил таълим машғулотлари тоқимачилик ва йэнгил саноат соҳасидаги мавжуд стандартлар ва уларнинг мазмуни бўйича ўз малака ва кўникмаларини оширишга хизмат қилади.

КАЛЕНДАР РЕЖА

№	Мавзулар	Машғулот тури	Соати	Ўказиладиган муддати
1	Стандартлаштириш асослари Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш давлат тизими ва миллий метрологик хизмати асосий қонун-қоидалари	Назарий	2	5-ҳафта
2	Метрология соҳасида ишлатиладиган бирликлар, ўлчаш воситалари ва стандарт намуналари устидан текширув	Назарий	2	5-ҳафта
3	Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими	Назарий	2	6-ҳафта
4	Сертификатлаштириш асослари. Ўзбекистон миллий сертификатлаштириш тизими	Амалий	2	6-ҳафта
5	Ўзбекистон Республикаси сертификациялаштириш миллий тизимида маҳсулотни сертификациядан ўтказиш тартиби ва қоидалари	Амалий	2	6-ҳафта
6	Физик ўлчов бирликлари	Амалий	2	6-ҳафта

7	Маҳсулотни синаш ва сертификатлаштириш	Амалий	2	6- ҳафта
8	Техникавий шартларнинг лойиҳаларини ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш	Амалий	2	7- ҳафта
9	Тўқимачилик тола, иплари ва тайёр маҳсулотлар стандартларини ўрганиш	Мустақил таълим	4	7- ҳафта
9	СентехУз махсус сертификация лабораториясида ва Республика “Сифат” маркази лабораториялари жиҳозлари билан танишиш.	Кўчма машғулот	6	7- ҳафта
Жами			26	

Фойдаланилган адабиётлар

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари:

1. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
2. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
3. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. - Т.: “Маънавият”. 2008.-176 б.
4. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида.-Т.: “Ўзбекистон”. 2011.-440 б.
5. И.А.Каримов. Ўзбекистон миллий истиқлол, истеъдод, сиёсат, мафкура, 1-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
6. И.А.Каримов. Миллий истиқлол мафкура – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. – Т.: Ўзбекистон, 2000.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чоратадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини

ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. Николаев С.Д., Хасанов Б.К., Содикова Н.Р. Тўқишга тайёрлаш жараёнлари назарияси ва технологияси. Ўзбекистон, 2004.-2006.

2. Олимбоев Э.Ш, Давиров Ш.Н. «Ўзбекистон корхоналарининг махсулоти ва уларни ишлаб чиқариш технологияси» Т. 2002. - 148б.

3. Olimboev E.Sh. va boshqalar «Gazlamalarni tuzilishi va tahlili» Т. 2003. 176б.

4. П.Т. Букаев “Ип газлама ишлаб чиқаришнинг умумий технологияси”, Тошкент, “Ўқитувчи”, 2005.-184 б.

IV. Электрон таълим ресурслари

1. www.Ziyonet.uz

2. www.edu.uz

3. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz

4. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>

5. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>

6. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>

7. www.titli.uz

МАЪРУЗА МАТНЛАРИ

1-мавзу: Стандартлаштириш асослари ўзбекистон республикасининг стандартлаштириш давлат тизими ва миллий метрологик хизмати асосий қонун-қоидалари

Режа:

1. Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш Давлат тизимининг асосий қонун-қоидалари.
2. Стандартлаштириш ҳақида маълумот.
3. Стандартлаштиришнинг турлари.
4. Ўзбекистон Республикасининг метрология тўғрисидаги қонуни

Таянч иборалар: *Стандарт, стандартлаштириш, корхоналар, меъёрий ҳужжат, ЎзДст, техникавий шартлар, корхона стандарти, халқаро стандарт, хавфсизлик, маҳсулотлар, хизматлар, жараёнлар, сифат, ресурс, метрология.*

Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш Давлат тизимининг асосий қонун-қоидалари ЎзДст 1.0-99 стандартида батафсил келтирилган.

Ҳар бир стандартда стандартлаштиришнинг асосий вазифа ва мақсади, стандартлаштириш ишларининг ташкил етилиши ва асосий қонун-қоидалари, меъёрий ҳужжатларнинг тоифаси, стандарт турлари, халқаро ҳамкорлик бўйича асосий қоидалар, стандарт ва техникавий шартларнинг қўлланилишини, стандартларга ва ўлчов воситаларига нисбатан давлат назоратини белгилайди.

Бу стандартлаштириш давлат тизимининг стандарт қоидалари барча давлат, жамоа, акционерлик, қўшма ва бошқа корхоналар ҳамда ташкилотлар, концернлар, уюшмалар, акционер жамиятлари ва бошқа бирлашмалар, кейинчалик - корхоналар томонидан, уларнинг идоравий мансублиги ва мулкчиликнинг шаклидан қатъий назар, Ўзбекистон Республикаси вазирликлари ва давлат бошқаришнинг бошқа идоралари, маҳаллий ўз-ўзини бошқариш идоралари, шунингдек ташаббускорлик фаолияти билан шуғулланаётган фуқаролар томонидан бутун Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қўлланилиши шарт.

Стандартлаштириш - мавжуд ёки бўлажак масалаларга нисбатан тартиблаштиришга йўналтирилган илмий-техникавий фаолият.

Меъёрий ҳужжат - ҳар хил фаолият турлари ва унинг натижаларига дахлдор қоидалар, умумий қонун-қоидалар ёки тавсифларни ўзида қамраб олган ҳужжатдир.

Стандарт – кўпчилик манфаатдор томонлар келишуви асосида ишлаб чиқилган ва маълум соҳаларда энг мақбул даражали тартиблаштиришга йўналтирилган ва фаолиятининг ҳар хил турларига ёки натижаларига тегишли бўлган умумий на такрор қўллаш учун қоидалар, умумий қонун-

коидалар, тавсифлар, талаблар ва усуллар белгиланган ва тан олинган идора томонидан тасдиқланган ҳужжат.

Ҳар бир яратилган стандартлар фан, техника ва тажрибаларнинг умумлаштирилган натижаларига асосланиши ва жамият учун юқори даражадаги фойдага еришишга йўналтирилган бўлиши керак.

Ўзбекистон Давлат стандарти (ЎзДст) - стандартлаштириш бўйича давлат идораси ёки бошқа тегишли ҳуқуқга эга бўлган республика идораси Ўзстандарт Агентлиги томонидан тасдиқланган стандарт.

Техникавий шартлар - буюртмачи билан келишилган ҳолда ишлаб чиқарувчи томонидан ёки буюртмачи ва ишлаб чиқарувчи билан биргаликда ёки буюртмачи билан тасдиқланган аниқ маҳсулотга (хизматга) бўлган техникавий талабларини белгиловчи меъёрий ҳужжат.

Маҳсулотга техникавий ҳужжатлар тўплами ишлаб чиқиладиганда техникавий шартлар шу тўпламнинг ажралмас қисми ҳисобланади.

Корхона стандарти (КС) - маҳсулотга, хизматга ёки жараёнга корхонанинг ташаббуси билан ишлаб чиқилган ва унинг томонидан тасдиқланган стандартдир.

Стандартлар мажмуи - ўзаро боғланган стандартлаштириш объектларига келишилган талабларни белгиловчи ва маълум илмий-техникавий ёки ижтимоий иқтисодий муаммоларни ечимини меъёрий ҳужжатлар билан таъминлашга умумий мақсад билан бирлашган ва ўзаро боғланган стандартлар тўплами.

Халқаро стандарт - стандартлаштириш билан шуғулланадиган халқаро ташкилот томонидан қабул қилинган ва истеъмолчиларнинг кэнг доирасига яроқли бўлган стандарт.

Минтақавий стандарт - стандартлаштириш билан шуғулланадиган минтақавий ташкилот қабул қилган ва истеъмолчиларнинг кэнг доирасига яроқли бўлган стандарт.

Миллий стандарт - стандартлаштириш билан шуғулланувчи миллий идора томонидан қабул қилинган на истеъмолчиларнинг кэнг доирасига яроқли бўлган стандарт.

Халқаро, минтақавий ёки чет мамлакатнинг миллий стандарти тўғридан-тўғри қўлланилиши ЎзДст 1.7-2002 стандартига биноан амалга оширилади.

Уйғунлаштирилган стандартлар – маҳсулот, жараён ва хизматларнинг ўзаро алмашинувчанлиги ва тақдим етилган ахборотни ёки синаш натижаларини ўзаро тан олишни таъминлайдиган стандартлаштириш билан шуғулланувчи турли идоралар билан биргаликда қабул қилинган ва бир хил объектларга тегишли бўлган стандартлар.

Бирхиллаштирилган стандартлар - мазмунан ўхшаш, аммо тақдим этилиш шакли жиҳатидан бошқача уйғунлашган стандартлардир.

Бирхиллаштириш - муайян еҳтиёжни қондириш учун зарур бўлган энг мақбул ўлчамлар сонини ёки маҳсулот, жараён ва хизмат турларини танлаш.

Стандартлаштириш объекти – стандартлаштириладиган нарса (маҳсулот жараён, хизмат).

Стандартлаштириш соҳаси - ўзаро боғланган стандартлаштириш объектлари мажмуидир.

Хавфсизлик - зарар етказиши мумкин бўлган ножўя хавф-хатарнинг йўқлигидир.

Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш - атроф-муҳитни маҳсулотлар, жараёнлар ва хизматларнинг ноқулай таъсиридан ҳимоя қилиш демакдир.

Маҳсулотни ҳимоя қилиш – маҳсулотдан фойдаланиш, транспортда ташиш ва сақлаш вақтида уни иқлим ёки бошқа ноқулай шароитлар таъсир қилишидан сақлашдир.

Мослашувчанлик – маҳсулотлар, жараёнлар ёки хизматларнинг ўзаро номақбул таъсир кўрсатмайдиган тарзда биргаликда, топшириқдаги шароитларда белгиланган талабларни бажариш учун фойдаланишга яроқлилиги демакдир.

Ўзаро алмашинувчанлик - бир хил талабларни бажариш мақсадида бир хил буюм, жараён, хизматдан фойдаланиш ўрнига бошқа бир хил буюм, жараён, хизматнинг яроқлилигидир.

Бир турдаги маҳсулотлар туркуми деб маҳсулотнинг функционал йўналтирилганлиги, қўлланиш соҳаси, конструктив-технологик ечими ва асосий сифат кўрсаткичларининг номларини билдирадиган энг катта даражадаги йиғиндисига айтилади.

Халқаро стандартлаштириш - барча мамлакатларнинг тегишли идоралари эркин ҳолда иштирок этиши мумкин бўлган стандартлаштиришдир.

Минтақавий стандартлаштириш - иштирок этиши дунёдаги фақат битта географик ёки иқтисодий регионга қарашли мамлакатнинг тегишли идоралари учунгина очик бўлган стандартлаштиришдир.

Миллий стандартлаштириш - муайян бир мамлакат доирасида ўтказиладиган стандартлаштиришдир.

Давлат назорати - корхоналар, лавозимдор шахслар ва фуқароларни стандартларнинг мажбурий талабларига ҳамда маҳсулотлар, жараёнлар ва хизматлар сифатига, шунингдек сертификатлаштирилган техникавий шартларга риоя этишни назорат қилиш ваколатига эга бўлган давлат идорасининг фаолиятидир.

Стандартлаштиришнинг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

- маҳсулотлар, хизматлар ва жараёнларнинг (кейинчалик – маҳсулот) сифати ва номлари масаласига давлат ва исътемомолчиларнинг манфаатини ҳимоя қилиш, кишилар соғлиги ва ҳаёт хавфсизлигини таъминлаш, табиатни муҳофаза қилиш;

- фан ва техниканинг ривожлантирилиши билан аҳоли ва халқ хўжалигининг еҳтиёжларига мувофиқ равишда маҳсулот сифатини ошириш;

- маҳсулотнинг бир-бирига мослиги ва ўзаро алмашинувчанлигини таъминлаш;

- кишилар моддий ресурсларининг тежалишига, иқтисодий кўрсаткичларнинг яхшиланишига кўмаклашиш;

- савдода техникавий тўсиқларни бартараф қилинишига, жаҳон бозорида рақобат қилиш қобилиятининг таъминланишига еришиш;

- табиий ва технологик ҳалокатлари ва бошқа фавқулодда вазиятлар рўй беришини ҳисобга олган ҳолда халқ хўжалиги объектларининг хавфсизлигини таъминлашдир.

Стандартлаштириш вазифалари. Стандартлаштиришнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- истеъмолчи ва давлатнинг манфаати йўлида маҳсулотнинг сифати ва номларига нисбатан энг мақбул талабларни қўйишдан;

- давлат, республика фуқаролари ва чет ел еҳтиёжи учун тайёрланган маҳсулотга, керакли талабларни белгилловчи меъёрий ҳужжатлар тизимини ва уни ишлаб чиқиш қоидаларини яратиш, ишлаб чиқиш ва қўллаш, шунингдек ҳужжатлардан фойдаланишини назорат қилиш;

- стандарт талабларининг саноати ривожланган чет мамлакатларнинг халқаро, минтақавий ва миллий стандартлари талаблари билан уйғунлашувини таъминлаш;

- бир-бирига мосликнинг барча (конструктив, электрик, электромагнитли, маълумот, дастур ва бошқ.) турларини, шунингдек маҳсулотнинг ўзаро алмашувчанлигини таъминлаш;

- параметрик ва турлар ўлчамли қаторларини, таянч конструкцияларни, буюмларнинг конструктив жиҳатдан бир хил қилинган модуллашган блокли таркибий қисмларини аниқлаш ва қўллаш асосида бирхиллаштириш;

- маҳсулот, унинг таркибий қисмлари, буюмлари, хом ашё ва материаллар кўрсаткичлари ва тавсифнинг келишиб олиш ва боғланиш;

- материал ва энергия сифимни камайтириш, кам чиқинди чиқариш технологияларни қўллаш;

- маҳсулотнинг эргономик хоссаларига талабларнинг белгиланиши;

- метрологик меъёр, қоида, низом ва талабларнинг белгиланиши;

- стандартлаштириш бўйича халқаро тажрибадан фойдаланишни кэнг авж олдириш, мамлакатнинг халқаро ва минтақавий стандартлаштиришда иштирок этишни кучайтириш;

- хорижий мамлакатларнинг талаблари Ўзбекистон Республикасининг халқ хўжалиги еҳтиёжларини қондира олган ҳолларда уларнинг халқаро, минтақавий ва миллий стандартларининг мамлакат стандартлари ва техникавий шартлар тариқасида тўғридан-тўғри қўллаш тажрибасини кэнгайтириш;

- технологик жараёнларга талабларни белгилаш; маҳсулотни стандартлаштириш ва унинг натижаларидан фойдаланиш соҳасида халқаро ҳамкорлик қилиш юзасидан ишларини ташкил қилиш;

- техник-иқтисодий ахборотни таснифлаш ва кодлаш тизимини яратиш ва жорий этиш;

- синовларни меъёрий-техник жиҳатдан таъминлаш, маҳсулот; сифатини сертифицикалаш, баҳолаш ва назорат қилиш.

Ўзбекистон Республикасининг стандартларини ишлаб чиқиш, келишиш, тасдиқлаш ва рўйхатга олиш тартиби ЎзДст 1.1-99 билан белгиланади.

Техникавий шартлар ЎзДст 1.2-99 да белгиланади.

Корхоналар стандарти ЎзДст 1.3-99 да белгиланган тартибда ишлаб чиқарилади, келишилади, тасдиқланади на рўйхатдан ўтказилади.

Тўқимачилик ва энгил саноат корхоналарида қўлланилаётган асосий стандартлар:

а) техникавий шартлар стандарти;

б) тажриба услубининг стандарти;

в) жойлаштириш, тахлаш ва сақлаш стандарти;

г) ўлчаш асбоблари ва воситаларни аниқлаш услублари бўйича стандартлари;

д) тўғри эксплуатациялаш ва сошлаш стандарти;

е) технологик жараёни ташкил қилиш бўйича стандарт.

Техникавий шартлар стандарти – маҳсулотга қўйилган техник талаби ва тайёрланиши, ташиш ва ишлатилиши, тўғри қабул қилиш, сифат кўрсаткичларини услублар асосида текшириш, уларни сақлаш, қабул қилиш ва жўнатиш учун қўйилгандир.

Мисол учун: ЎзДст 604-2001. Пахта толаси. Техник шароит.

Тажриба услублари учун стандарт - тажриба ишлари учун намуналар танлаш ва олиш, уларни текшириш, ўлчаш ва уларнинг сифат кўрсаткичларини баҳолаш.

Мисол учун: ЎзДст 618-94. Пахта толаси. Пахта толасининг пишиб етилганлигини аниқлаш стандарти.

Ташиш, сақлашга риоя қилиш бўйича стандарти – талаб маркировкаси бўйича аниқланган маҳсулот гуруҳи маҳсулот хусусиятларини харидорларга тўлиқ хабар бериш учун қўлланилиши, маҳсулотнинг сифат кўрсаткичларини сақлаш вақтида техник-эстетикани ҳисобга олмоқ керак.

Мисол учун: ЎзДст 841-97. Пахта толаси. Жойлаштириш, сақлаш ва уни тахлаш.

Ўлчаш асбобларини текшириш учун стандарти - қўйилган асбобларнинг тўғри ва аниқ таъминланиш услубини текширишни ўтказишдир.

Мисол учун: ГОСТ 8.061-73. Шкалаларни текшириш қурилмаси.

Ишлатилиши ва сошлаш қондаси бўйича стандарти - берилган шароит ва режимга берилган гуруҳ ёки турдаги маҳсулотнинг ишга қобилиятлиги, унинг эксплуатацион хусусиятларини кафолатлашнинг умумий қондасини кўриб чиқиш. Баъзи бир ҳолда, стандартлаш қийин бўлган маҳсулотни эксплуатация қилиш жойида монтаж ва демонтаж услуби кўриб чиқилади.

Технологик жараёни ташкил қилиш стандарти — технологик жараёнда маҳсулотни берилган гуруҳ ёки йўналиш бўйича таъминлаш учун технологик воситаларни ишга тушириш ва уни текшириш, ундан ташқари

ривожланган ишлаб чиқаришда ягона сифатли маҳсулот билан таъминлашни тадбиқ этишдир.

II бўлим. Умумий қоидалар

1-модда. Стандартлаштиришнинг асосий мақсадлари

- Стандартлаштиришнинг асосий мақсадлари:
- -маҳсулотлар, жараёнлар, ишлар ва хизматларнинг (бундан буен матнда «маҳсулот» деб юритилади) аҳолининг ҳаёти, соғлиғи ва мол-мулкига, атроф муҳит учун хавфсизлиги, ресурсларни тежаш масалаларида истеъмолчилар ва давлат манфаатларини ҳимоя қилишдан;
- -маҳсулотларнинг ўзаро алмашинувчанлигини ва бир-бирига мос келишини таъминлашдан;
- -фан ва техника тараққиёти даражасига, шунингдек аҳолининг ҳамда халқ хўжалигининг еhtiёжларига мувофиқ ҳолда маҳсулот сифатини ҳамда рақобат қила олиш имконини оширишдан;
- -барча турдаги ресурслар тежалишига кўмаклашишдан, ишлаб чиқаришнинг техник-иқтисодий кўрсаткичларини яхшилашдан;
- -ижтимоий-иқтисодий, илмий-техникавий дастурлар ва лойиҳаларни амалга оширишдан;
- -табiiй ва техноген фалокатлар ҳамда бошқа фавқулодда вазиятлар юзага келиш хавф-хатарини ҳисобга олган ҳолда халқ хўжалиги объектларининг хавфсизлигини таъминлашдан;
- -истеъмолчиларни ишлаб чиқарилаётган маҳсулот номенклатураси ҳамда сифати тўғрисида тўлиқ ва ишончли ахборот билан таъминлашдан;
- -мудофаа қобилиятини ва сафарбарлик тайёрлигини таъминлашдан;
- -ўлчовларнинг ягона бирликда бўлишини таъминлашдан иборатдир.

2-модда. Давлат стандартлаштириш тизими

- Ўзбекистон Республикасида стандартлаштириш ишларини ўтказишнинг умумий ташкилий-техник қоидаларини тартибга солиб турувчи давлат стандартлаштириш тизими фаолият кўрсатади.
- Республикада стандартлаштириш ишларини ташкил этиш, мувофиқлаштириш ва таъминлашни:
- -халқ хўжалиги тармоқларида — Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги («Ўзстандарт» агентлиги);
- -қурилиш, қурилиш индустрияси соҳасида, шу жумладан лойиҳалаш ва конструкциялашда — Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси («Давархитектқурилиш» қўмитаси);
- -табiiй ресурслардан фойдаланишни тартибга солиш ҳамда атроф муҳитни ифлосланишдан ва бошқа зарарли таъсирлардан муҳофаза қилиш соҳасида - Ўзбекистон Республикаси Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси (Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси);
- -тиббiiй мақсадлардаги маҳсулотлар, тиббiiй техника ашёлари, дори-дармонлар соҳасида ҳамда республика саноати ишлаб чиқараётган,

шунингдек импорт бўйича республикага етказиб берилаётган маҳсулотларда инсон учун зарарли моддалар миқдорини аниқлаш масалаларида - Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги амалга оширади.

6-модда. Норматив ҳужжатларнинг тоифалари ва уларга қўйиладиган асосий талаблар

Ўзбекистон Республикасида стандартлаштиришга доир қўйидаги тоифадаги норматив ҳужжатлар қўлланилади:

- -халқаро (давлатлараро, минтақавий) стандартлар;
- -Ўзбекистон Республикасининг давлат стандартлари;
- -тармоқ стандартлари;
- -техник шартлар;
- -корхона стандартлари;
- -хорижий мамлакатларнинг миллий стандартлари;
- -маъмурий-худудий стандартлар.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ МЕТРОЛОГИЯ ТЎҒРИСИДА

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кэнгашининг Ахборотномаси, 1994 йил, 2-сон, 48-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2000 йил, 5-6-сон, 153-модда; 2003 йил, 5-сон, 67-модда)

2-модда. Метрология тўғрисидаги қонун ҳужжатлари

- Метрология тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонундан ва Ўзбекистон Республикасининг ўзга қонун ҳужжатларидан иборатдир.
- Қорақалпоғистон Республикасида метрология соҳасидаги муносабатлар Қорақалпоғистон Республикаси қонун ҳужжатлари билан ҳам тартибга солинади

ИИИ бўлим. Ўзбекистон Республикасининг метрология хизматлари

Ўзбекистон Республикаси метрология хизмати давлат метрология хизматидан ва юридик шахсларнинг метрология хизматларидан таркиб топади.

10-модда. Давлат метрология хизмати

«Ўзстандарт» агентлиги бошчилик қиладиган давлат метрология хизматига Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги давлат метрология хизмати органлари киради.

Давлат метрология хизмати органлари давлат метрология текшируви ва назоратини, шунингдек фаолиятнинг бошқа турларини амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширади.

ИВ бўлим. Давлат метрология текшируви ва назорати

12-модда. Давлат метрология текшируви ва назоратини ўтказиш тартиби

Давлат метрология текшируви ва назорати давлат метрология хизмати органлари томонидан метрология нормалари ва қоидаларига риоя этилишини текшириш мақсадида амалга оширилади.

Давлат метрология текшируви ва назорати метрология соҳасидаги конун ҳужжатлари талабларига мувофиқ амалга оширилади.

13-модда. Давлат метрология текшируви ва назорати объектлари

Қуйидагилар давлат метрология текшируви ва назоратининг объектлари ҳисобланади:

-эталонлар;

-ўлчов воситалари;

-моддалар ва материаллар таркиби ҳамда хоссаларининг стандарт намуналари;

-ахборот-ўлчов тизимлари;

-ўлчовларни бажариш услубиётлари;

-метрология нормалари ва қоидаларида назарда тутилган ўзга объектлар.

15-модда. Давлат метрология текшируви ва назорати турлари

Давлат метрология текшируви қуйидаги тарзда амалга оширилади:

- -ўлчов воситаларининг турларини синаш ва тасдиқлаш;
- -ўлчов воситаларини ҳамда ўлчовларнинг бажарилиш услубиётларини метрологик аттестация қилиш;
- -ўлчов воситаларини, шу жумладан эталонларни текширувдан ўтказиш, калибрлаш;
- -ўлчов воситаларини ҳамда ўлчовларнинг бажарилиш услубиётларини синаш, текширувдан ўтказиш, метрологик аттестация қилиш, ўлчов воситаларини ва метрология фаолиятнинг бошқа муайян турларини калибрлаш ҳуқуқига эга бўлиши учун метрология хизматлари, марказлари, лабораторияларини аккредитация қилиш;
- -юримдик ва жисмоний шахсларнинг ўлчов воситаларини тайёрлаш, реализация қилиш, уларнинг ижараси билан шуғулланишга доир фаолияти лицензияланаётганда мазкур шахсларнинг белгиланган метрология нормалари ва қоидаларига риоя этишлари рини баҳолаш ҳамда тасдиқлаш;
- -ўлчовларнинг бажарилиш сифатини ва метрология фаолиятининг бошқа турларини баҳолаш.

Давлат метрология назорати:

- -ўлчов воситаларини тайёрлаш, таъмирлаш, уларнинг ижараси билан шуғулланиш, уларни реализация қилиш, уларнинг ҳолати ва қўлланилиши (физик ўлчамлар бирликлари эталонларини, моддалар ва материаллар таркиби ҳамда хоссаларининг стандарт намуналарини, ўлчов тизимларини қўшган ҳолда);
- -ўлчовларнинг бажарилиш услубиётларининг қўлланилиши;
- -белгиланган метрология нормалари ва қоидаларига риоя этилиши ҳамда аккредитация қилинган метрология хизматлари, марказлари, лабораториялари фаолияти устидан амалга оширилади.

- Зарур ҳолларда «Ўзстандарт» агентлиги қарорига биноан метрология текшируви ва назоратнинг бошқа турлари ва шакллари ҳам белгиланиши мумкин.

Назорат учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш Давлат тизимининг асосий қонун-қоидаларига нималар киради?
2. Стандартлаштириш дэганда нимана тушунасиз?
3. Стандартлаштиришнинг қандай турларини биласиз?
4. Ўзбекистон Республикасининг метрология тўғрисидаги қонуни нечта моддадан иборат?
5. Техникавий шартларга нималар киради.

Адабиётлар:

1. Абдувалиев, ва бошқалар «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва сифат» Тошкент СМСИТИ 2008й
2. Ишмухамедов Р.Ж. «Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари» (услугий тавсиялар), Т-2004.
3. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришга оид норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. Тошкент «АДОЛАТ» 2008й
4. «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш, инспекция аккредитация» саволлар ва жавоблар тўплами. Тошкент СМСИТИ 2004й
5. «Тола, иплар ва тайёр маҳсулатлар стандартлари»
6. Международный стандарт ИСО9001 (2000-12-15). Системы

2-мавзу. Метрология соҳасида ишлатиладиган бирликлар, ўлчаш воситалари ва стандарт намуналари устидан текширув

Режа

1. Метрологик текширув ва назоратнинг асосий вазифалари.
2. Миллий эталонлар маркази.
3. Стандарт намуналарни ишлаб чиқишнинг асосий босқичлари.

Таянч иборалар: *Салбий оқибат, меъёрий ҳужжат, метрологик меъёрлар, ўлчов бирликлар, эталон, ўлчаш воситалари, аттестациялаш, метрологик аттестациялаш, синаш ҳуқуқи, аккредитланган, миллий эталонлар маркази, индуктивлик, миллий эталон, метрологик хизмат, тафсилот, техник топшириқ, техник шарт, яроқлилик муддати, аттестациялаш дастури, кичик серияли.*

Метрологик текширув ва назорат ўлчашлар бирлигини таъминлаш, давлат ва жамиятни, табиатни ўлчашлар ишончсиз натижаларининг салбий оқибатларидан ҳимоялаш мақсадларида амалга оширилади.

Метрологик текширув ва назоратнинг асосий вазифалари қуйдагилардан иборат: -метрология бўйича қонунларнинг ва меъёрий ҳужжатлар талабларининг бажарилаётганлигини текшириш;

-метрологик меъёрлар ва қоидаларнинг бузилишига йўл қўймаслик, зарур бўлганда эса, олдини олиш;

Метрологик текширув ва назорат қуйидагиларга нисбатан қўлланилади:

-ўлчов бирликлари;

-ўлчаш ва синаш воситалари, шу жумладан эталонлар, модда ва материаллар таркиби ва хоссаларининг стандарт намуналари, ахборот-ўлчаш тизимлари;

-ўлчаш ва синашларни бажариш услублари;

-ўлчаш ва синашларнинг натижалари;

-ўлчаш воситаларини яратувчи, ишлаб чиқарувчи, фойдаланувчи, қиёсловчи ва ижарага берувчи, ўлчашларни бажариш услубларини яратиш, аттестациялашни амалга оширувчи тадбиркорлик субъектлари;

-ўлчашларни амалга оширувчи шахслар;

-метрологик талаблар қўйиладиган бошқа объектлар.

Метрологик текширув ва назорат қуйидагиларга бўлинади:

-давлат метрологик текшируви ва назорати;

-юримдик шахслар томонидан бажариладиган метрологик текширув ва назорат.

Давлат метрологик текшируви ва назорати-Давлат метрологик хизмати қонуний белгиланган соҳада амалга оширадиган фаолияти.

Ўзбекистон Республикасининг меъёрий ҳужжатларига асосан давлат метрологик текшируви ва назорати фаолиятининг бошқа соҳаларида ҳам қўлланилиши мумкин.

«Ўзстандарт» агентлиги ўлчаш воситаларини қиёслаш, метрологик аттестациялаш ва синаш ҳуқуқини метрологик ишларнинг бу турлари бўйича аккредитланган юридик шахсларга нисбатан ўрнатилган тартибда бериши мумкин. Бундай ҳолларда метрологик хизматлар, марказлар, лабораторияларга талаблар белгиланган стандартлар бўйича аниқланади.

«Ўзстандарт» агентлиги тузилмасида Миллий эталонлар маркази ишлайди. Бу марказда 9 миллий эталон сақланади, шулардан тўрттаси бирликларнинг ишчи эталонлари (вақт ва частота, ўзгарувчан ток кучланиши, босим, узунлик) ва бештаси ўлчаш намунавий воситалари (ҳаводаги газ аралашмасининг масса улуши, электр сифимлилик, индуктивлик, масса, суёқликлар сарфи ва ҳажмини ўлчашлар) дир.

Миллий эталонлар билан бир қаторда халқаро ташкилот тасдиқлаган халқаро эталонлар ҳам бор. Масалан, Францияда Ўлчовлар ва тарозилар Халқаро бюроси тасдиқлаган килограмм бирлигининг халқаро эталони.

Ўлчаш воситаларидан давлат метрологик тешируви ва назорати қўлланиладиган соҳада ва бошқа соҳаларда (масалан, маиший ҳаётда) ҳам фойдаланиш мумкин. Давлат метрологик текширув ва назорати қўлланиладиган соҳада фойдаланиладиган ўлчаш воситалари давлат метрологик хизмат томонидан текширилади.

Ўлчаш воситаларини қиёслаш тартиби ва қоидаларига талаблар О^АГБз! 8.003:2005 «Ўлчаш воситаларини қиёслаш. Асосий низомлар» да белгиланган.

Ўлчаш воситаларининг рўйхати ўлчаш воситаларидан фойдаланувчилар томонидан аниқланади ва Давлат метрологик хизмати идоралари томонидан текширилади. Бундай рўйхатларни тузиш тартибини «Ўзстандарт» агентлиги белгилайди, ҳамда Давлат метрологик текшируви ва назорати соҳасидан ташқарида қўлланиладиган ўлчаш воситалари калибрланади.

Стандарт намуналар Ўзбекистон ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизимининг таркибий қисми ҳисобланади.

Ўлчаш бирлигини таъминлаш мақсадларида стандарт намуналар ўлчаш воситаларини қиёслаш, калибрлаш, метрологик аттестациялаш, даражалаш, шунингдек уларни синашда, шу жумладан турини тасдиқлаш мақсадида метрологик тафсилотларини текшириш учун; ўлчаш бирликларини метрологик аттестациялаш, ўлчаш бирликларидан фойдаланиш жараёнида уларнинг хатоликларини ўзларида ўрнатилган алгоритмларга мувофиқ текшириш; метрологик текширувнинг бошқа турлари учун қўлланилади.

Ўлчашларнинг баъзи бир турларида стандарт намуналарни текшириш схемаси таркибига эталон сифатида кириши ва мос қиёслаш схемасида ўрнатилган тартибда бирликнинг ўлчамини узатиш учун қўлланилиши мумкин. Стандарт намуналарни тан олиш даражаси ва қўлланилиш даражасига қараб, давлатлараро стандарт намуналар, давлат стандарт намуналари, ишлаб чиқарувчининг стандарт намуналари каби тоифаларга бўлинади.

Давлат стандарт намуналари ЎЗДСН билан белгиланади ва Ўзбекистон давлат стандарт намунаси деб юритилади.

Хорижда ишлаб чиқарилган, импорт бўйича келтириладиган стандарт намуналар қўлланилишига белгиланган тартибда рухсат этилади.

Халқаро ва ҳудудий ташкилотларда яратилган стандарт намуналар, агар бу ишда Ўзбекистон Давлати қатнашган ва стандарт намуналарни тан олишга қўшилган бўлса, бундай стандарт намуналар уни тан олишда кўрсатилган шартларга мувофиқ қўлланилади.

Стандарт намуналар учун метрологик тавсилотлар ўрнатилган бўлиши лозим, бундай тавсилотлар стандарт намуналарни яратиш ва чиқаришга ҳужжатларда меъёрланади.

Стандарт намуналарни яратиш ва чиқариш ҳужжатларида уларнинг муайян турлари учун техник топшириқлар (ТТ) ва техник шартлар (ТШ)да кўйидаги метрологик тавсилотлар меъёрланади;

- а) стандарт намуналарнинг аттестатланадиган тафсилотининг аҳамияти;
- б) аттестатланадиган қийматнинг хатолиги (ноаниқлиги);
- в) стандарт намуналар материалининг бир жинсли эмаслиги натижасида содир бўладиган хатолик (ноаниқлик);
- г) стандарт намуналарининг яроқлилик муддати;
- д) ташқи омилларнинг таъсир даражаси.

Стандарт намуналар тафсилотларининг қийматлари стандарт намуналарни аттестатлаш жараёнида ўрнатилади ва турининг тавсифномаси, шунингдек стандарт намуналар нусхасининг сертификати (гувоҳномаси)да ҳам келтирилади.

Стандарт намуналарнинг сертификати (гувоҳномаси)да келтириладиган метрологик тафсилотларининг қийматлари стандарт намуналар тўпининг ҳар нушасига, ёки стандарт намуналарнинг муайян нушасига оид бўлади. Бу қийматларнинг ўзи стандарт намуналар нушасининг стандарт намуналарни қўлланиш бўйича ҳужжатларда ўрнатилган, қўлланиш процедурасида мувофиқ фойдаланиладиган ҳар қандай қисмга ҳам таалуқли бўлади.

Стандарт намуналарнинг яроқлилик муддати юқори чەгараси чекланмайди.

Агар яроқлилик муддати ўрнатилмаган ёки стандарт намуналарнинг яроқлилик муддати 10 йилдан ортиқ бўлса, бу ҳолда стандарт намуналарнинг метрологик тафсилотлари 10 йилдан камида бир марта текширилади, текшириш тартиби стандарт намуналарни қўлланиш бўйича йўриқномада ёки бундай процедурани белгилайдиган алоҳида ҳужжатда кўрсатади.

Стандарт намуналарни ишлаб чиқишнинг асосий босқичлари қуйидагилардан иборат:

-аттестациялаш дастури ва услубининг лойиҳасини ўз ичига олган стандарт намуналарга техник топшириқни ишлаб чиқиш;

-техник топшириқни метрологик экспертиза қилиш, келишиш ва тасдиқлаш;

-стандарт намуналарни тайёрлаш бўйича илмий-тадқиқот ва экспериментал ишларни ўтказиш;

-аттестациялаш дастури ва услубига мувофиқ стандарт намуналарнинг метрологик ва техник тафсилотларини ўрганиш;

-стандарт намуналарга ҳужжатларни ишлаб чиқиш, стандарт намуналарни ишлаб чиқишга оид ҳисоботни расмийлаштириш, стандарт намуналар серияли ёки кичик серияли ишлаб чиқариладиган бўлса, техник шартлар ишлаб чиқилади;

-стандарт намуналарни ишлаб чиқишга оид ҳужжатларни метрологик экспертиза қилиш;

-стандарт намуналарни тасдиқлаш ва рўйхатдан ўтказиш.

Давлат метрологик текширув ва назорати соҳасида қўлланилишга мўлжалланган стандарт намуналарни яратишга техник топшириқлар Ўзбекистон Стандарт намуналар Бош маркази ёки «Ўзстандарт» агентлиги билан келишиши лозим.

Рўйхатга олишда давлат стандарт намуналарига ўлчаш воситалари давлат қайдномасининг «Стандарт намуналар» бўлимидаги иккита рақамдан иборат номер берилади. Бу икки рақамдан нуқта билан ажратилган тўртта рақамли рўйхатга олиш номери ва икки нуқта билан ажратилган тасдиқлаш йили кўрсатилади.

Ишлаб чиқарувчиларнинг стандарт намуналарини рўйхатга олишда уларга корхоналар ва ташкилотлар Умумдавлат таснифлагичи бўйича

саккизта рақамидан иборат номери берилади. Бу икки рақамдан нуқта билан ажратилган тўртта рақамли рўйхатга олиш номери ва икки нуқта билан ажратилган тасдиқлаш йили кўрсатилади.

Хорижа ишлаб чиқарилган импорт бўйича келтирилган, Ўзбекистонда тан олинган ва қўлланилишга рухсат этилган ёки халқаро ва ҳудудий ташкилотлар доирасида ишлаб чиқарилган ва Ўзбекистонда тан олинган давлат стандарт намуналар ўлчаш воситалари давлат реестрига киритилади, бунда уларга рўйхатга олинган номер берилади, қавслар ичида эса ишлаб чиқарган мамлакат ёки ташкилот томонидан берилган рўйхат номери кўрсатилади.

«Ўзстандарт» агентлиги рўйхатга олинган стандарт намуналар тўғрисидаги ахборотни стандарт намуналар сертификатининг хос реестрига киритади.

Назорат саволлари

1. Метрологик текширув ва назоратнинг асосий вазифалари нималарга киради?
2. Стандарт намуналарни яратиш ва чиқариш ҳужжатлари.
3. Стандарт намуналарни ишлаб чиқишнинг асосий босқичлари.

АДАБИЁТЛАР:

1. Абдувалиев, ва бошқалар «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва сифат» Тошкент СМСИТИ 2008й
2. Ишмухамедов Р.Ж. «Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари» (услугий тавсиялар), Т-2004.
3. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришга оид норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. Тошкент «АДОЛАТ» 2008й
4. «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш, инспекция аккредитация» саволлар ва жавоблар тўплами. Тошкент СМСИТИ 2004й
5. «Тола, иплар ва тайёр маҳсулатлар стандартлари»
6. Международный стандарт ИСО9001 (2000-12-15). Системы менеджмента качества. Требования. ИСО 9001:2000 (Р),

3- мавзу. Ўзбекистон республикаси стандартлаштириш давлат тизими

Режа:

1. Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш Давлат тизимининг асосий қонун-қоидалари
2. Стандартлаштириш ҳақида маълумот
3. Стандартлаштиришнинг турлари.

Таянч иборалар: *Стандарт қоидалари, акционерлик, идоравий мансублиги, меъёрий ҳужжат, Ўзбекистон Давлат стандарти, техникавий шартлар, корхона стандарти, стандартлар мажмуи, Халқаро стандарт, минтақавий стандарт, миллий стандарт, уйғунлаштирилган стандартлар*

Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш Давлат тизимининг асосий қонун-қоидалари O'zDst 1.0-99 стандартида батафсил келтирилган. Ҳар бир стандартда стандартлаштиришнинг асосий вазифа ва мақсади, стандартлаштириш ишларининг ташкил этилиши ва асосий қонун-қоидалари, меъёрий ҳужжатларнинг тоифаси, стандарт турлари, халқаро ҳамкорлик бўйича асосий қоидалар, стандарт ва техникавий шартларнинг қўлланилишини, стандартларга ва ўлчов воситаларига нисбатан давлат назоратини белгилайди. Бу стандартлаштириш давлат тизимининг стандарт қоидалари барча давлат, жамоа, акционерлик, қўшма ва бошқа корхоналар ҳамда ташкилотлар, концернлар, уюшмалар, акционер жамиятлари ва бошқа бирлашмалар, кейинчалик - корхоналар томонидан, уларнинг идоравий мансублиги ва мулкчиликнинг шаклидан қатъий назар, Ўзбекистон Республикаси вазирликлари ва давлат бошқаришнинг бошқа идоралари, маҳаллий ўз-ўзини бошқариш идоралари, шунингдек ташаббускорлик фаолияти билан шуғулланаётган фуқаролар томонидан бутун Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қўлланилиши шарт.

Стандартлаштириш - мавжуд ёки бўлажак масалаларга нисбатан тартиблаштиришга йўналтирилган илмий-техникавий фаолият.

Меъёрий ҳужжат - ҳар хил фаолият турлари ва унинг натижаларига дахлдор қоидалар, умумий қонун-қоидалар ёки тавсифларни ўзида қамраб олган ҳужжатдир.

Стандарт - кўпчилик манфаатдор томонлар келишуви асосида ишлаб чиқилган ва маълум соҳаларда энг мақбул даражали тартиблаштиришга йўналтирилган ва фаолиятининг ҳар хил турларига ёки натижаларига тегишли бўлган умумий на такрор қўллаш учун қоидалар, умумий қонун-қоидалар, тавсифлар, талаблар ва усуллар белгиланган ва тан олинган идора томонидан тасдиқланган ҳужжат.

Ҳар бир яратилган стандартлар фан, техника ва тажрибаларнинг умумлаштирилган натижаларига асосланиши ва жамият учун юқори даражадаги фойдага эришишга йўналтирилган бўлиши керак.

Ўзбекистон Давлат стандарти (O'zDst)-стандартлаштириш бўйича давлат идораси ёки бошқа тегишли ҳуқуқга эга бўлган республика идораси Ўзстандарт Агентлиги томонидан тасдиқланган стандарт.

Техникавий шартлар -буюртмачи билан келишилган ҳолда ишлаб чиқарувчи томонидан ёки буюртмачи ва ишлаб чиқарувчи билан биргаликда ёки буюртмачи билан тасдиқланган аниқ маҳсулотга (хизматга) бўлган техникавий талабларини белгиловчи меъёрий ҳужжат.

Маҳсулотга техникавий ҳужжатлар тўплами ишлаб чиқиладиганда техникавий шартлар шу тўпланинг ажралмас қисми ҳисобланади.

Корхона стандарти (КС)- маҳсулотга, хизматга ёки жараёнга корхонанинг ташаббуси билан ишлаб чиқилган ва унинг томонидан тасдиқланган стандартдир.

Стандартлар мажмуи - ўзаро боғланган стандартлаштириш объектларига келишилган талабларни белгиловчи ва маълум илмий-техникавий ёки ижтимоий иқтисодий муаммоларни ечимини меъёрий ҳужжатлар билан таъминлашга умумий мақсад билан бирлашган ва ўзаро боғланган стандартлар тўплами.

Халқаро стандарт - стандартлаштириш билан шуғулланадиган халқаро ташкилот томонидан қабул қилинган ва истеъмолчиларнинг кэнг доирасига яроқли бўлган стандарт.

Минтақавий стандарт - стандартлаштириш билан шуғулланадиган минтақавий ташкилот қабул қилган ва истеъмолчиларнинг кэнг доирасига яроқли бўлган стандарт.

Миллий стандарт - стандартлаштириш билан шуғулланувчи миллий идора томонидан қабул қилинган ва истеъмолчиларнинг кэнг доирасига яроқли бўлган стандарт.

Халқаро, минтақавий ёки чет мамлакатнинг миллий стандарти тўғридан-тўғри қўлланилиши O'zDst 1.7-2002 стандартига биноан амалга оширилади.

Уйғунлаштирилган стандартлар - маҳсулот, жараён ва хизматларнинг ўзаро алмашинувчанлиги ва тақдим этилган ахборотни ёки синаш натижаларини ўзаро тан олишни таъминлайдиган стандартлаштириш билан шуғулланувчи турли идоралар билан биргаликда қабул қилинган ва бир хил объектларга тегишли бўлган стандартлар.

Бирхиллаштирилган стандартлар - мазмунан ўхшаш, аммо тақдим этилиш шакли жиҳатидан бошқача уйғунлашган стандартлардир.

Бирхиллаштириш - муайян эўтиёжни қондириш учун зарур бўлган энг мақбул ўлчамлар сонини ёки маҳсулот, жараён ва хизмат турларини танлаш.

Стандартлаштириш объекти - стандартлаштириладиган нарса (маҳсулот жараён, хизмат).

Стандартлаштириш соҳаси - ўзаро боғланган стандартлаштириш объектлари мажмуидир.

Хавфсизлик - зарар етказиши мумкин бўлган ножўя хавф-хатарнинг йўқлигидир.

Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш - атроф-муҳитни маҳсулотлар, жараёнлар ва хизматларнинг ноқулай таъсиридан ҳимоя қилиш демакдир.

Маҳсулотни ҳимоя қилиш - маҳсулотдан фойдаланиш, транспортда ташиш ва сақлаш вақтида уни иқлим ёки бошқа ноқулай шароитлар таъсир қилишидан сақлашдир.

Мослашувчанлик - маҳсулотлар, жараёнлар ёки хизматларнинг ўзаро номақбул таъсир кўрсатмайдиган тарзда биргаликда, топшириқдаги шароитларда белгиланган талабларни бажариш учун фойдаланишга яроқлилиги демакдир.

Ўзаро алмашинувчанлик - бир хил талабларни бажариш мақсадида бир хил буюм, жараён, хизматдан фойдаланиш ўрнига бошқа бир хил буюм, жараён, хизматнинг яроқлилигидир.

Бир турдаги маҳсулотлар туркуми деб маҳсулотнинг функционал йўналтирилганлиги, қўлланиш соҳаси, конструктив-технологик ечими ва асосий сифат кўрсаткичларининг номларини билдирадиган энг катта даражадаги йиғиндисига айтилади.

Халқаро стандартлаштириш - барча мамлакатларнинг тегишли идоралари эркин ҳолда иштирок этиши мумкин бўлган стандартлаштиришдир.

Минтақавий стандартлаштириш-иштирок этиши дунёдаги фақат битта географик ёки иқтисодий регионга қарашли мамлакатнинг тегишли идоралари учунгина очик бўлган стандартлаштиришдир.

Миллий стандартлаштириш-муайян бир мамлакат доирасида ўтказиладиган стандартлаштиришдир.

Давлат назорати-корхоналар, лавозимдор шахслар ва фуқароларни стандартларнинг мажбурий талабларига ҳамда маҳсулотлар, жараёнлар ва хизматлар сифатига, шунингдек сертификатлаштирилган техникавий шартларга риоя этишни назорат қилиш ваколатига эга бўлган давлат идорасининг фаолиятидир.

Стандартлаштиришнинг мақсадлари куйидагилардан иборат:

маҳсулотлар, хизматлар ва жараёнларнинг (кейинчалик - маҳсулот) сифати ва номлари масаласига давлат ва истеъмолчиларнинг манфаатини ҳимоя қилиш, кишилар соғлиги ва ҳаёт хавфсизлигини таъминлаш, табиатни муҳофаза қилиш;

фан ва техниканинг ривожлантирилиши билан аҳоли ва халқ хўжалигининг эўтиёжларига мувофиқ равишда маҳсулот сифатини ошириш;

маҳсулотнинг бир-бирига мослиги ва ўзаро алмашинувчанлигини таъминлаш;

кишилар моддий ресурсларининг тежалишига, иқтисодий кўрсаткичларнинг яхшиланишига кўмаклашиш;

-савдода техникавий тўсиқларни бартараф қилинишига, жаҳон бозорида рақобат қилиш қобилиятининг таъминланишига эришиш;

табiiй ва технологик ҳалокатлари ва бошқа фавқулодда вазиятлар рўй беришини ҳисобга олган ҳолда халқ хўжалиги объектларининг хавфсизлигини таъминлашдир.

Стандартлаштириш вазифалари. Стандартлаштиришнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

истеъмолчи ва давлатнинг манфаати йўлида маҳсулотнинг сифати ва номларига нисбатан энг мақбул талабларни қўйишдан;

давлат, республика фуқаролари ва чет эл эўтиёжи учун тайёрланган маҳсулотга, керакли талабларни белгиловчи меъёрий ҳужжатлар тизимини ва уни ишлаб чиқиш қоидаларини яратиш, ишлаб чиқиш ва қўллаш, шунингдек ҳужжатлардан фойдаланишини назорат қилиш;

стандарт талабларининг саноати ривожланган чет мамлакатларнинг халқаро, минтақавий ва миллий стандартлари талаблари билан уйғунлашувини таъминлаш;

бир-бирига мосликнинг барча (конструктив, электрик, электромагнитли, маълумот, дастур ва бошқ.) турларини, шунингдек маҳсулотнинг ўзаро алмашувчанлигини таъминлаш;

параметрик ва турлар ўлчамли қаторларини, таянч конструкцияларни, буюмларнинг конструктив жиҳатдан бир хил қилинган модуллашган блокли таркибий қисмларини аниқлаш ва қўллаш асосида бирхиллаштириш;

-маҳсулот, унинг таркибий қисмлари, буюмлари, хом ашё ва материаллар кўрсаткичлари ва тавсифнинг келишиб олиш ва боғланиш;

материал ва энергия сифимни камайтириш, кам чиқинди чиқариш технологияларни қўллаш;

маҳсулотнинг эргономик хоссаларига талабларнинг белгиланиши;

метрологик меъёр, қоида, низом ва талабларнинг белгиланиши;

стандартлаштириш бўйича халқаро тажрибадан фойдаланишни кэнг авж олдириш, мамлакатнинг халқаро ва минтақавий стандартлаштиришда иштирок этишни кучайтириш;

хорижий мамлакатларнинг талаблари Ўзбекистон Республикасининг халқ хўжалиги эўтиёжларини қондира олган ҳолларда уларнинг халқаро, минтақавий ва миллий стандартларининг мамлакат стандартлари ва техникавий шартлар тариқасида тўғридан-тўғри қўллаш тажрибасини кэнгайтириш;

технологик жараёнларга талабларни белгилаш; маҳсулотни стандартлаштириш ва унинг натижаларидан фойдаланиш соҳасида халқаро ҳамкорлик қилиш юзасидан ишларини ташкил қилиш;

техник-иқтисодий ахборотни таснифлаш ва кодлаш тизимини яратиш ва жорий этиш;

синовларни меъёрий-техник жиҳатдан таъминлаш, маҳсулот; сифатини сертификалаш, баҳолаш ва назорат қилиш.

Ўзбекистон Республикасининг стандартларини ишлаб чиқиш, келишиш, тасдиқлаш ва рўйхатга олиш тартиби О'zDst 1.1-99 билан белгиланади.

Техникавий шартлар О'zDst 1.2-99 да белгиланади.

Корхоналар стандарти О'zDst 1.3-99 да белгиланган тартибда ишлаб чиқарилади, келишилади, тасдиқланади на рўйхатдан ўтказилади.

Тўқимачилик ва энгил саноат корхоналарида қўлланилаётган асосий стандартлар:

- а) техникавий шартлар стандарти;
- б) тажриба услубининг стандарти;
- в) жойлаштириш, тахлаш ва сақлаш стандарти;
- г) ўлчаш асбоблари ва воситаларни аниқлаш услублари бўйича стандартлари;
- д) тўғри эксплуатациялаш ва созлаш стандарти;
- е) технологик жараённи ташкил қилиш бўйича стандарт.

Техникавий шартлар стандарти - маҳсулотга қўйилган техник талаби ва тайёрланиши, ташиш ва ишлатилиши, тўғри қабул қилиш, сифат кўрсаткичларини услублар асосида текшириш, уларни сақлаш, қабул қилиш ва жўнатиш учун қўйилгандир.

Мисол учун: О'zDst 604-2011. Пахта толаси. Техник шароит.

Тажриба услублари учун стандарт - тажриба ишлари учун намуналар танлаш ва олиш, уларни текшириш, ўлчаш ва уларнинг сифат кўрсаткичларини баҳолаш.

Мисол учун: О'zDst 618-2008. Пахта толаси. Пахта толасининг пишиб етилганлигини аниқлаш стандарти.

Ташиш, сақлашга риоя қилиш бўйича стандарти - талаб маркировкаси бўйича аниқланган маҳсулот гуруҳи маҳсулот хусусиятларини харидорларга тўлиқ хабар бериш учун қўлланилиши, маҳсулотнинг сифат кўрсаткичларини сақлаш вақтида техник-эстетикани ҳисобга олмоқ керак.

Мисол учун: О'zDst 841-97. Пахта толаси. Жойлаштириш, сақлаш ва уни тахлаш.

Ўлчаш асбобларини текшириш учун стандарти - қўйилган асбобларнинг тўғри ва аниқ таъминланиш услубини текширишни ўтказишдир.

Мисол учун: ГОСТ 8.061-83. Шкалаларни текшириш қурилмаси.

Ишлатилиши ва созлаш қоидаси бўйича стандарти - берилган шароит ва режимга берилган гуруҳ ёки турдаги маҳсулотнинг ишга қобилиятлиги, унинг эксплуатацион хусусиятларини кафолатлашнинг умумий қоидасини кўриб чиқиш. Баъзи бир ҳолда, стандартлаш қийин бўлган маҳсулотни эксплуатация қилиш жойида монтаж ва демонтаж услуби кўриб чиқилади.

Технологик жараённи ташкил қилиш стандарти — технологик жараёнда маҳсулотни берилган гуруҳ ёки йўналиш бўйича таъминлаш учун технологик воситаларни ишга тушириш ва уни текшириш, ундан ташқари ривожланган ишлаб чиқаришда ягона сифатли маҳсулот билан таъминлашни тадбиқ этишдир.

Назорат саволлари

1. Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш Давлат тизимининг асосий қонун-қоидаларига таъриф беринг.
2. Стандартлаштириш ҳақида маълумот.
3. Стандартлаштиришнинг турлари деганда нимани тушунасиз?

Адабиётлар:

1. Абдувалиев, ва бошқалар «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва сифат» Тошкент СМСИТИ 2008й
2. Ишмухамедов Р.Ж. «Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари» (услубий тавсиялар), Т-2004.
3. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришга оид норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. Тошкент «АДОЛАТ» 2008й
4. «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш, инспекция аккредитация» саволлар ва жавоблар тўплами. Тошкент СМСИТИ 2004й
5. «Тола, иплар ва тайёр маҳсулотлар стандартлари»
6. Международный стандарт ИСО9001 (2000-12-15). Системы менеджмента качества. Требования. ИСО 9001:2000 (Р),

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР

1-мавзу. Сертификатлаштириш асослари. Ўзбекистон миллий сертификатлаштириш тизими

Режа:

1. Маҳсулотни сертификациядан ўтказишнинг аҳамияти.
2. Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 28 декабрдаги “Маҳсулот ва хизмат сертификацияси тўғрисидаги” қонуни.
3. Маҳсулот сертификацияси мувофиқлик сертификати ва белгиси
4. Ишлаб чиқариш ва сифат тизимларини сертификатлаштириш

Таянч иборалар: *Маҳсулот, сифат, самарадорлиги, сифатли маҳсулот, сертификация, Кафолат, сертификациялаштириш, стандартлаштириш, мувофиқлик сертификати, Ўзстандарт агентлиги.*

Бозор иқтисодиёти шароитида маҳсулот сифатига ўта юқори талаблар қўйилди. Маҳсулот сифатини юқори бўлишини таъминлаш маълум хом ашёдан, ишлаб чиқариш қувватидан, меҳнат ресурсларидан, қўшимча материаллардан, ёқилғи ва энергиядан оқилона фойдаланиб, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириб, сифатлироқ маҳсулот яратиш, унинг сифатини барқарорлигини таъминлаш тушунилади. Бунинг асосий яна бир муҳим шартларидан бири-маҳсулот сифатини ошириш ҳаражати муттасил камайтириб, ишлаб чиқариш самарадорлигини таъминлашдир.

Ҳозирги шароитда Ўзбекистон Республикаси бозор иқтисодиёти шароитига ўтиш даврида саноат корхоналарида ишлаб чиқарилаётган маҳсулот сифатини яхшилаш муҳим объектив қонунниятга айланади, чунки “сифат” маҳсулотларнинг жаҳон бозорида рақобатдошлигини таъминлайдиган асосий омиллардан биридир, албатта бундан маҳсулотнинг кўпга чидамлилиги, кафолатли муддатда хизмат қилиб бериши бундан мустасно эмасдир.

Тўқимачилик ва энгил саноат корхоналарида ишлаб чиқарилаётган тайёр маҳсулотларнинг сифатли қолаверса йиғирилган ёки пишитилган ипларнинг сифатига боғлиқдир. шу билан биргаликда ўз навбатида юқори сифатли ип тўғри танланган хом ашё, созланган йиғириш жиҳозларида сифатли хомаки маҳсулотлардан йиғирилади.

Демак, сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш уни жаҳон бозорида рақобатдошлигини таъминлаш учун саноат корхоналаридаги ески асбоб-ускуналар ўрнига замонавий бўлган хорижий давлатларнинг асбоб-ускуналари билан жиҳозлаш, ишлаб чиқаришда, идишларга жойлаштиришда, сақлаш ва ташишда, ҳамда улардан фойдаланилганда қўйилган талабларга риоя қилиш, маҳсулот сифатини барқарорлигини таъминлаш лозимдир. Бу

талаблар турли даражадаги (давлат ёки халқаро миқёсда) меъёрий ҳужжатлар билан расмийлаштирилган.

Давлатлар орасида иқтисодий, техникавий, маданий алоқаларнинг ривожланиши халқаро ташкилотлар томонидан ишлаб чиқарилган стандартлар билан жаҳон бозорида рақобатбардош маҳсулотлар етказиб бериш билан уйғунлашади. Давлатлараро савдо-сотик муносабатларининг самарали бўлишида маҳсулот сертификацияси катта аҳамиятга эга. Бир турли маҳсулот ишлаб чиқаришда турли мамлакатларда бўлишдан қатъий назар шу маҳсулот сифатига кафолат берувчи сертификациядан фойдаланилади.

Маҳсулотни сертификациялаштириш товар ишлаб чиқарувчилар орасида рақобатли курашда ўзларининг савдо-сотикдаги мавқеини мустақамлашда асосий воситалардан ҳисобланади. Мувофиқликни сертификациялаштириш - бу белгиланган маҳсулот, жараён ёки хизматнинг маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга мос келишини етарли даражада исботлайдиган учиничи томон фаолиятидир. Маҳсулот ишлаб чиқаришда сертификацияни қўллаш орқали унинг сотув бозорида рақобатбардошлиги таъминланса, истеъмолчи олинган маҳсулотнинг сифат кўрсаткичларининг барқарорлиги ва уларнинг меъёрий ҳужжатларга мос келиши тўғрисида кафолатланади.

Амалда ўз-ўзини сертификациялаштириш фаолияти ҳам айрим ҳолларда қўлланилади. Мувофиқликни сертификациялаштиришнинг асосий мақсади истеъмолчи истакларини, маҳсулотни ишлаб чиқаришдаги хавфсизлик, инсон саломатлиги, атроф-муҳитнинг муҳофазаси масалалари бўйича ҳимоя қилиш, маҳсулотнинг рақобатчилигини таъминлашда учрайдиган турли техникавий тўсиқларни бартараф қилишдан иборат.

Стандартлаштириш ва сертификациялаштириш бўйича ҳуқуқий савдо ва қонуний боғланишлар қуйидаги халқаро ташкилотлар орқали амалга оширилади:

- БМТ қошидаги Европа иқтисодий комиссияси (ЕЕК);
- стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилот (ИСО) ЎЗР. 1994й. аъзо;
- сертификациялаштириш бўйича ИСО қўмитаси (ИСОҒСЕРТИКО);
- мувофиқликни баҳолаш ИСО қўмитаси (ИСОҒКАСКО);
- савдо ва таърифлар бўйича бош ассамблея (ГАТТ);
- ўлчов ва бирликлар халқаро ташкилоти (МОМВ);
- қонуний метрология бўйича халқаро ташкилот (МОЗМ);
- сифат бўйича Европа ташкилоти (ЕОК);

Ўзбекистон Республикасида мувофиқликни сертификациялаштиришда маҳсулот, жараён ёки хизмат:

- МДХ давлатлари стандартлари;

-Ўзбекистон Республикаси миллий стандартлари;
-Ўзбекистон Республикасида қабул қилинган халқаро стандартлар талаблари билан таққосланади.

б) Ўзбекистон Республикаси 1993 йил 28 декабрдаги

“Маҳсулот ва хизмат сертификацияси тўғрисидаги” қонун

Бу қонун Ўзбекистон Республикасидаги хизмат объектлари сертификациясини иқтисодий, ташкилий, ҳуқуқий томонларини расмийлаштириш қонун бўлиб, сертификация қатнашчиларининг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва уларнинг нимага жавоб беришлигини ангалатади.

Бу қонун тўртта бўлим ва 23 моддадан иборатдир.

Ижтимоий йўналтирилган бозор муносабатларининг ҳуқуқий асосларини яратиш ҳуқуқий давлат қарор топишининг характерли хусусияти ва мажбурий шартидир. Ўзбекистонда бозор иқтисодиётини амал қилиши учун ҳуқуқий негиз яратувчи қонунлар қабул қилинган. Бу қонунларда республиканинг ижтимоий-иқтисодий ва миллий хусусиятлари ҳисобга олинган.

Вазирлар Маҳкамасининг 4.10.2002 йил қарори билан ЎзДавстандарт Ўзбекистон Давлат метрология стандартлаштириш ва сертификатлаштириш агентлиги (Ўзстандарт агентлиги) га айлантирилган.

Мувофиқлик сертификати

Мувофиқлик сертификати-тегишлича белгиланган маҳсулот, жараён хизматлар маълум стандарга ёки бошқа МХ га мос келишига ишонтирадиган ва сертификатлаштириш тизими қодалари асосида нашр етилган ҳужжат.

Мувофиқлик сертификати турлари:

1.Мажбурий мувофиқлик сертификати - оч қизғиш рангда;

2.Ихтиёрий мувофиқлик сертификати – оч яшил рангда.

Сертификациялаштириш тартиби қуйидаги асосий тадбирларни амалга оширишдан иборатдир:

- сертификациялаштириш ўтказиш учун қарор ва ариза деклорациясини бериш;
- сертификациялаштириладиган маҳсулотдан тажрибалар ўтказиш учун намуналар танлаш;
- маҳсулот ёки ишлаб чиқариш сертификациялаштириш схемасини танлаш;
- олинган натижаларни таҳлил қилиб, мувофиқлик сертификатини бериш тўғрисида қарор қилиш;
- давлат стандарти рўйхатидан маҳсулотни ўтказиш, мувофиқлик сертификатини бериш;
- халқаро сертификациялаш ташкилотлари томонидан берилган мувофиқлик сертификатларини тан олиш;

- сертификациядан ўтган маҳсулотнинг сифат кўрсатмаларининг барқарорлигини назорат қилиш;
- сертификация натижаларининг ахбороти;
- норозиликларни кўриб чиқиш.

Назорат учун саволлар:

1. Нима сабабдан маҳсулотни сертификациядан ўтказиш керак?
2. “Маҳсулот ва хизмат сертификацияси тўғрисидаги” қонуни қачон қабул қилинган?
3. Мувофиқлик сертификати бериш тартибини тушунтиринг?
4. Ишлаб чиқариш ва сифат тизимларини сертификатлаштириш тартибини тушунтиринг?

АДАБИЁТЛАР:

1. Абдувалиев, ва бошқалар «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва сифат» Тошкент СМСИТИ 2008й
2. Ишмухамедов Р.Ж. «Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари» (услугий тавсиялар), Т-2004.
3. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришга оид норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. Тошкент «АДОЛАТ» 2008й
4. «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш, инспекция аккредитация» саволлар ва жавоблар тўплами. Тошкент СМСИТИ 2004й
5. «Тола, иплар ва тайёр маҳсулатлар стандартлари»
6. Международный стандарт ИСО9001 (2000-12-15). Системы менеджмента качества. Требования. ИСО 9001:2000 (Р)

2-мавзу. Ўзбекистон республикаси сертификациялаштириш миллий тизимида маҳсулотни сертификациядан ўтказиш тартиби ва қоидалари

Режа:

- 1.Мувофиқлик сертификатини бериш
- 2.Маҳсулот сертификацияси қоидалари
- 3.Мувофиқлик сертификатини бериш тартиби

Таянч иборалар: *Маҳсулот, сифат, самарадорлиги, сифатли маҳсулот, сертификация, Кафолат, сертификациялаштириш, стандартлаштириш, мувофиқлик сертификати, Ўзстандарт агентлиги, маҳсулотлар, хизматлар, жараёнлар, сифат, ресурс, метрология, ИСО халқаро стандарти.*

Сертификация ўтказиш учун ана шу сертификациялашга тегишли ташкилотга ариза-декларация ва унга қўшимча ҳужжатлар жўнатилади. Тегишли аризани қабул қилган ташкилот бир ой давомида ҳужжатларни кўриб чиқиб, сертификациялашга оид талабларга мос келиши(келмаслиги) тўғрисидаги қарори ёшон қилинади ва қайси тартибда ўтказиш ва кишилар томонидан ўтказилишини белгилайди. Танланган намуналар тизим аккредитланган синов лабораторияларида(марказларда) синовлардан ўтказилади. Лозим бўлса, сертификациялаштириш ташкилоти тажрибалар ўтказиш учун услубий кўрсатмалар ишлаб чиқаришни ташкил этади. Ижобий натижалар олинганда баённомаси мазкур маҳсулотни сертификациялаштириш ташкилотига ва бир нусхасини ариза берувчига жўнатади. Ишлаб чиқариш ташкилоти томонидан маҳсулотнинг таркиби, тартиби ўзгарса, зудлик билан ахборот бериш керак. қабул қилинган сертификация тизимига кўра сифат ёки ишлаб чиқаришни сертификациялаштириш назарда тутилса, мувофиқлик сертификати берилгунга қадар РД Ўз 51-015-92 НСС ЎзР “Сертификация систем качество производство. Порядок проведения”. Меъёрий ҳужжатларга мувофиқ ўтказилади.

Мувофиқлик сертификатини бериш

Мувофиқлик сертификати, мувофиқлик белгисидан фойдаланган ҳолда РД Ўз 00036, 951-004092 НСС ЎзР “Порядок вўдача серти-фиката соответствие” ҳужжати билан амалга оширилади.

25.02.2005й. №59 буйруқ билан Ўзстандарт агентлиги тасдиқланган.

Маҳсулот сертификацияси қоидалари

ЎзРВМ 06.07.2004 №318 «Маҳсулот сертификацияси» тартибини осонлаштириш бўйича қўшимча чораларига мос. ЎзРМСТизимида ишлаб чиқариладиган ва олиб кириладиган маҳсулот сертификацияси умумий қоидалари ишлаб чиқилган:

- умумий ҳолат
- сертификация ўтказиш тартиби
- сертификация схемаларини қўллаш
- ахборот таъминоти
- чет еллар мувофиқлик сертификатларини тан олиш.
- норозиликларни кўриб чиқиш

Мувофиқлик сертификатини бериш тартиби

Сертификацияловчи маҳсулот тажриба баённомасини олгач, сифат тизими сертификатини расмийлаштиради, давлат рўйхатидан ўтади ва эгасига топширилади. Бу сертификатнинг муддати мазкур маҳсулотга талаблар белгиланган меъёрий хужжатларнинг муддатига мос равишда белгиланади. Лекин, бу муддат уч йилдан ошмаслиги керак. Маҳсулотнинг таркиби ёки ишлаб чиқариш технологияси ўзгарса ва унинг сифат кўрсаткичларига таъсир еса, бу ҳақда сертификациялаш ташкилотига зудлик билан ахборот бериш керак. Бу ташкилот ўз навбатида тажриба услуги воситаларига ўзгаришлар тавсия этади. Шундан кейин ҳам талабларга мос келмаса мувофиқлик сертификати тўхтатилади.

Мувофиқлик белгиси – (МБ) ушбу маҳсулот, жараён ёки хизмат маълум стандартга ёки бошқа МХ мос келишига ишонтирадиган сертификатлаштириш тизими қоидалари асосида белгиланган ёки ишлатиладиган ва маълум тартибда ҳимоя қилинадиган белги.

Мувофиқлик белгиси маҳсулотнинг товар белгиси ёнида қўйилади. ЎзДСТ 1.19:2000. Стандартида мувофиқлик белгисининг тузилиши ва қўлланиши, ўлчамлари, шакллари, уларнинг меъёрий таъминоти келтирилган.

Мувофиқликни тасдиқлаш белгиси, рамзлари, ҳарфлар бирлашмасида ифодаланиб доира ичида ёзилади:

“ДС”-ЎзДавстандарт;

“СТ”-Ўзбекистон сертификатлаштириш тизими;

“АТ”-Ўзбекистон Аккредитлаштириш тизими маъноларини билдиради ва ҳакоза.

Мувофиқликни тасдиқлаш белгиси- ушбу маҳсулот,жараён ёки хизмат маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга мос келишига ишонтирувчи сертификатлаштириш тизими қоидалари асосида белгиланган ёки ишлатиладиган ва маълум тартибда ҳимоя қилинадиган белгидир.

Сертификациялаштирилган маҳсулотнинг сифат кўрсаткичларини(сертификатциялаштириш хусусиятларини) барқарорлигини текширув назорати шу маҳсулотни ишлаб чиқараш жараёнида сертификат берган ташкилот томонидан махсус режа асосида амалга оширилади. Керак бўлган ҳолларда бетараф мутахассисларни, савдо жамоаларидан, соЎликни сақлаш, Давлат қурилиш каби бошқа мутахассислардан текширув назоратига жалб қилинадилар.

Текширув назорати натижаларига кўра сертификациялаштириш ташкилоти мувофиқлик сертификати ёки мувофиқлик “Белгиси фаолиятини бекор қилиш ва тўхтатиб қўйиш” қуйидаги ҳолларда бўлиши мумкин:

- меъёрий техник ҳужжатлардаги талаблари ўзгарса;
- маҳсулотнинг таркиби, тузилиши ўзгарса;
- ташкилот ёки ишлаб чиқариш технологияси ўзгарса;
- сифатни таъминловчи тизим технология, синаш услублари ўзгарса.

Текширув назорати томонидан аниқланган камчилик, этишмовчиликларни бартараф қилгунга қадар тадбирлар тузилиб, мувофиқлик сертификати ёки мувофиқлик белгиси тўхтатилиб туради. Шу муддатда аҳвол ўзгармаса, мувофиқлик сертификати бекор қилинади. Сертификат бериш ёки мувофиқлик белгисини қўйиш қуйидаги ҳолларда бекор қилинади:

- маҳсулотда аниқланган камчиликларни бартараф қилиб бўлмаса;
- ишлаб чиқарувчи ўзини молиявий мажбуриятларини бажармай қўйса;
- ишлаб чиқарувчи сертификатни вақтинча тўхтатиб қўйганидан кейин тегишли чоралар кўрмаса;
- ишлаб чиқарувчи сертификациялаштириш муддатини узайтиргиси келмаса;
- маҳсулотни ишлаб чиқариш тўхтаган бўлса.

Сертификациялаштириш ташкилоти барча қизиқувчи Сертификациялаштириш Тизими аъзоларига бу ҳақда расмий ахборот беради

ва мазкур маҳсулот, сифат ёки ишлаб чиқариш тизимини Давлат рўйхатидан чиқаради. Бу ҳақда матбуотда ёлон қилиниши мумкин.

Информатика таъминоти сертификациялаштириш ташкилоти иштирокчилари билан ҳамжиҳатликда амалга оширилади.

ЎзДавстандарт бир турли маҳсулотни сертификациялаштириш ташкилотларини ва мувофиқлик сертификатлари берилган маҳсулотларни Давлат рўйхатидан ўтказди ва уларни матбуотда ёлон қилади. Сўровчи ташкилот ўз маҳсулотини реклама қилиш, матбуотда чиқиш ҳуқуқига эга “Система”да пайдо бўлган норозиликлар РД Ўз НССда кўрсатилган тартибда ҳал қилинади.

Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг сифатли ва унинг барқарор бўлишига кафолат бериш мақсадида нафақат маҳсулотни сертификациялаштириш, балки ишлаб чиқаришни ва сифат тизимларини сертификациялаштириш амалга оширилади. Сертификациялаштиришнинг бундай тури бошқариш тизимларини сертификациялаштириш, маҳсулот сифатини, ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларни назорат қилиш, ҳисобга олиш, истеъмолчини сифатли маҳсулот билан таъминлашига кафолат беради.

Сифат тизимини ва ишлаб чиқаришни сертификациялаштиришнинг мақсади:

- ички бозорни тегишли сифат даражасида бўлган маҳсулот, технологик жараён ёки хизматлар билан таъминлаш.

- Ўзбекистон Республикасининг экспорт имкониятларини кэнгайтириш, ташқи жаҳон бозорига юқори сифатли маҳсулот этиштириш ва унинг сифатини барқарорлигини таъминлаш, шуларга тегишли шарт-шароитлар яратиш, ҳамда кафолат беришдан иборат.

Ишлаб чиқаришни сертификациялаштириш – бу сертификациялаштириш идораси ёки бошқа махсус ваколатга эга бўлган идора томонидан маълум маҳсулотни ишлаб чиқариш учун (маълум хизматларни бажариш учун) зарур ва етарли шароитлар мавжудлигини унга тегишли бўлган меъёрий ҳужжатларда берилган талабларнинг барқарорлигини ва сертификациялаштириш назорат остига олинишини таъминлашнинг расмий тасдиғидир.

Сифат тизимларини сертификациялаштириш - бу сифат тизимларининг халқаро ёки миллий стандарт талабларига мувофиқ келишини текшириш, баҳолаш ва сертификат бериш орқали тасдиқлаш каби фаолиятидир.

Ишлаб чиқариш ва тизимларини сертификациялаштиришдаги текшириш ва баҳолаш объектлари қуйидагилар бўлиши мумкин:

- сифатни яхшилаш ва бошқариш фаолияти;
- ишлаб чиқариш тизими;
- маҳсулотнинг сифати.

Шундай қилиб, ишлаб чиқариш ва Сифат тизимларини сертификациялаштириш маҳсулот ишлаб чиқаришнинг барча жабҳаларини ўз ичига олар экан.

Маҳсулотнинг сифати қуйидаги ахборот манбаларидан ибоат:

- тайёр маҳсулотни топширилаётгандаги сифат кўрсаткичлари (технологик назорат томонидан);
- истеъмолчи томонидан сифатни текширган турли ташкилотлар томонидан берилган маҳсулотнинг сифат тўғрисидаги баённомалари.

Ишлаб чиқариш ва Сифат тизимларини сертификациялаштиришда маҳсулот сифатини текшириш ва уларни таҳлил қилиш учун, олдиндан режалаштирилган синовлар ўтказиш учун махсус лабораториялар бўлиши шарт эмас. Маҳсулотнинг сифатини таъминлаш ва уни бошқариш бўйича корхонанинг фаолияти, ҳамда сифат тизимларини сертификациялаштириш 9000-9003 серияли ИСО Халқаро стандартлари бўйича танланган модел талабларига мувофиқлик босқичма-босқич амалга оширилади ва баҳоланади.

Назорат учун саволлар:

1. Мувофиқлик сертификатини нима сабабдан берилади?
2. Маҳсулот сертификацияси қилиш тартибини тушунтиринг?
3. Мувофиқлик сертификатини бериш тартибини тушунтиринг?
4. ИСО халқаро стандартининг асосий вазифаси нималардан иборат?

АДАБИЁТЛАР:

1. Абдувалиев, ва бошқалар «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва сифат» Тошкент СМСИТИ 2008й
2. Ишмухамедов Р.Ж. «Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари» (услугий тавсиялар), Т-2004.
3. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришга оид норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. Тошкент «АДОЛАТ» 2008й
4. «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш, инспекция аккредитация» саволлар ва жавоблар тўплами. Тошкент СМСИТИ 2004й
5. «Тола, иплар ва тайёр маҳсулатлар стандартлари»
6. Международный стандарт ИСО9001 (2000-12-15). Системы менеджмента качества. Требования. ИСО 9001:2000 (Р),

3-мавзу. Физик ўлчов бирликлари

Режа

1. Физикавий катталикларнинг бирликлар режаси, тизимининг ривожланиши
2. Сувларни ўлчашда ишлатиладиган бирликлар ҳақида маълумот.
3. Гаусс тизими.
4. Бирликлар тизимининг ривожланиши.

Таянч иборалар: Саржин, аршин, хандаса, чақирим, мисқол, кумуштош, олтинтош, пуд, ботмон, карат, Халқаро электротехника комиссияси, прототип, ҳосила бирлик, МКГКС, МКГС, СГС, механик катталик, электромагнит катталик, Жоржи тавсияси.

Физикавий катталикларнинг бирликлар тизимининг ривожланишини 4 даврга бўлиш мумкин.

1-давр: эрамиздан аввалги 283-263 йилларда Миср ўлчов тизими пайдо бўлган. Бу ўлчов тизимидаги бир қанча ўлчов бирликлари Ўзбекистон ҳудудидаги ўлчов бирликларига мос келади. Масалан, саржин-2160 мм, аршин-720 мм, тирсак-540 мм оёқ юзи (кафти)-360 мм, кафт (қўл кафти)-90 мм, бармоқ-22,5 мм ва ҳоказо.

Миср бирликлари Осиё давлатларига, Ҳиндистонга, Европа давлатларига ҳам тарқалган.

Ўлчовларни, воситаларни ва ўлчаш усулларини яратишда Марказий Осиёда, яъни Боғдодда «Байтул ҳикма» («Донишмандлар уйи»)нинг буюк олимлари Ал-Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Ибн-Сино, Абу-Райҳон Берунийлар ижод қилишган. Уларнинг метрология фанига қўшган ҳиссалари жуда катта бўлган.

Ал-Хоразмий ва Аҳмад Фарғонийларнинг хандаса (геометрия) илмидан ёзган асарлари узоқ йиллар давомида ғарб давлатларида дарслик сифатида қўлланилиб келинган.

Аҳмад Фарғонийнинг юлдузларни кузатиш бўйича ясаган асбобидан бир қанча юз йиллар астрономлар фойдаланиб келишган.

Аҳмад Фарғоний дунёда биринчи бўлиб, дарёдаги сув сатҳини ўлчайдиган «Миқёси Нил» ўлчаш асбобини яратиб, Мисрдаги Нил дарёси сатҳининг ўзгаришини кузатиб, йиллик ёгин миқдорини олдиндан белгилаш мумкинлигини аниқлаган. Натижада, экиладиган экинларнинг турлари танланган. Агар сув сатҳи асбобнинг махсус белгисидан юқори бўлса, сув

талаб қилувчи ўсимликлар экилган. Агар паст бўлса, кам сув талаб қилувчи экинлар экилган. Бу билан қурғоқчилик йилларидаги қийинчиликларнинг олдини олишда катта хизмат қилган. Агар сув кўп бўлса, тошқинларнинг олдини олишда ёрдам берган.

Мирзо Улуғбекнинг астрономик ўлчашлари (1018 юлдузларнинг ҳолатини аниқлаган) ҳозирги замонавий асбоблардан фойдаланиб аниқланган натижада 5-6 рақамида фарқ қилади. Айрим ўлчамларида фарқ йўқлиги олимларни ҳайратга солиб келмоқда.

2-давр: XIУ-ХУI асрларда Англияда бирликларни бир-бирига боғланган ҳолда ишлатилади. Масалан: қуруқликда узунлик бирлиги қилиб дюйм, фут, ярд, мил ишлатилган.

$$1 \text{ дюйм} = 0,0254 \text{ м} = 25,4 \text{ мм}$$

$$1 \text{ фут} = 12 \text{ дюм} = 0,3048 \text{ м}$$

$$1 \text{ ярд} = 3 \text{ фут} = 0,9144 \text{ м}$$

$$1 \text{ (Инглиз) миль} = 1760 \text{ ярд} = 1609,344 \text{ м}$$

Шу даврларда Туркистонда узунлик бирлиги қилиб «қадам» ишлатилади.

$$\text{қадам} = 0,75 \text{ м}$$

$$\text{тош} - 8000 \text{ қадам} \times 0,75 = 6000 \text{ м} = 6,0 \text{ км}$$

$$\text{чақирим} - 1200 \text{ қадам} \times 0,75 = 0,9 \text{ км}$$

$$\text{шар} - 4000 \text{ қадам} \times 0,75 = 3,0 \text{ км}$$

$$\text{ёғоч} - 12000 \text{ қадам} \times 0,75 = 9,0 \text{ км.}$$

XIX асрга қадар ҳар хил моддаларнинг массасининг бирлиги қилиб арпа донининг массаси олинган.

$$1 \text{ арпа донининг массаси} = 0,04095 \text{ г.}$$

$$\text{Мисқол} = 100 \text{ арпа дони} \times 0,04095 = 4,095 \text{ г.}$$

$$\text{Қадоқ} = 100 \text{ мисқол} \times 4,095 = 409,5 \text{ г.}$$

$$\text{Кумуштош} = 250 \text{ мисқол} \times 4,095 = 1023,7 \text{ г.}$$

$$\text{Олтинтош} = 500 \text{ мисқол} \times 4,095 = 2047,5 \text{ г.}$$

$$\text{Пуд} = 4000 \text{ мисқол} \times 4,095 = 16,38 \text{ кг.}$$

$$\text{Ботмон} = 10 \text{ пуд} = 163,8 \text{ кг.}$$

Қиммат баҳоли тошлар «Карат» бирлиги билан ўлчанган 1 карат = 0,2 г = 200 мг.

3-давр: XVIII асрда Француз олимлари Лаплас, Лагранж, Монж биринчи бўлиб метр тизимини (м ва кг) тақлиф этишади.

Метр тизими билан узунликни, юзани, ҳажмни, массани ўлчаш мумкин бўлади. Ўша даврда узунлик бирлиги «метр» деб ер меридианининг 40 млн.дан бир қисми қабул қилинган.

1 м қилиб, платинадан тимсол (намуна) ясалган.

Массанинг бирлиги «кг» деб 4⁰С ҳароратдаги 1 дм³ дистилланган сувнинг массасини қабул қилишган. Шу массага баробар қилиб платинадан қадақ тош ясалган бўлса, унинг диаметри, узунлиги 39 мм га тэнг бўлган.

Ўлчанаётган катталиқ «Q»нинг сон миқдори «A» қуйидаги формула билан аниқланади:

$$A = \frac{Q}{U}$$

бу ерда: Q-ўлчанаётган катталиқ; U-катталиқнинг бирлиги.

1791 йилда Францияда узунликни метрда ва оғирликни кг да аниқлаш бирлиги қабул қилинди.

Бирлик «кг» га ҳам платинадан тимсол (прототип) ясалган. 1872 йил Халқаро комиссия томондан «кг» ва «м» прототиплари қабул қилинган.

1875 йил 37 давлатлар шу тимсолларни қабул қилганлар. Россия эса (1919 йилдан бошлаб) 1927 йил бутунлай тадбиқ этган.

Айрим давлатларда метрик тизимга асосланган ҳолда алоҳида соҳалар учун метрик тизимнинг карралари ёки улушлари ишлатила бошланган.

1832 йил немис олими Гаусс ҳар хил катталиқларни ўлчаш учун ўзининг тизимини таклиф этди-мм, мг, сек.

Шу бирликлар орқали айрим катталиқлар учун ҳосила бирликларни тузади, яъни- тезлик, босим, қувват, иш ва ҳ.к.

Фан ва техниканинг ривожланиши билан Гаусс тизимига асосланган бир қанча бирликлар яратилди. Чунки, Гаусс тизими майда эди. 1881 йил Халқаро электротехника комиссияси СГС (см, г, с) тизимини қабул қилишади. Бу тизим бўйича асосан 2 ҳосила катталиқнинг бирлиги қабул қилинади. Яъни «иш» бирлиги қилиб «эрг» ни қабул қилинади. «Куч» бирлиги қилиб «дина» қабул қилинади.

1 эрг=10⁻⁷ жоуль;

1 дина=10⁻⁵ ньютон.

Қувват СГС тизимида эрг/сек билан ўлчанади.

Босим эса-дина/см²=1 бар деб белгиланган. Лекин, СГС тизими билан электрик ва магнит катталикларини ўлчашнинг имконияти бўлмаган.

МКГКС тизими - механик катталикларни аниқлаш учун бўлиб, метр (м), килограмм- куч (кгк), секунд (с).

МКГС тизими - механик катталиклар тизими бўлиб, уларнинг асосий birlikлари қуйидагичадир: метр (м), килограмм (кг), секунд (с).

СГС тизими - механик катталикларни ўлчаш учун бўлиб, узунлик (см), вақт (с), вазн (г) дир. Бу тизим 1832 йилда қабул қилинган.

1901 йил Италия олими Джоржи МКСА (м, кг, с, ампер) тизимини таклиф этади. Бу тизим бўйича электромагнит катталикларини ўлчаш имконияти яратилган. Ундан ташқари, асосий birlik тизими уч қисмга бўлинади:

МКСА тизими - электр ва магнит катталикларини ўлчаш учун бўлиб, 1901 йилда италиялик олим Жоржи тавсиясига биноан қабул қилинган. Метр (м), секунд (с), ампер (А), килограмм (кг). Ҳозирги кунда тизимдаги birlikлар билан бир қаторда қўлланиш учун ишлатиладиган birlikлар ҳам мавжуд.

МТС тизими - механик катталикларни аниқлаш учун бўлиб, метр (м), тонна (т), секунд (с) дир. Бу тизим 1927 йил Францияда қабул қилинди.

Физик ўлчов тизимининг birlik қатори сон тизимидан ташқари birlik. Бир тизимдан бошқа бир тизимга сурилишини халқаро ораликларда бирхиллаштиришдир.

XIX асрдан бошлаб Европа давлатларида МКГКС - м, кг куч, с ва МТС - м, тн, с birlikлари техникада кэнг ишлатила бошлаган. Мавжуд бўлган birlikлар тизимининг бирортаси ҳам барча соҳадаги катталик birlikларини умумлаштира олмаган.

Фан ва техниканинг ривожланиши билан барча соҳани умумлаштирувчи янги birlikлар тизимини яратиш зарурияти келиб чиқади, яъни birlikлар яратишнинг 4⁴² даври бошланди.

1954 йил ўлчовлар ва тарозилар бўйича Халқаро X-Бош конференцияси янги birlikларга қуйидаги талабларни қўяди.

Илм, фан, техника бўйича барча соҳани қамраб олиши керак.

Физикавий ҳосила birlikларни тузиш учун асос бўлсин.

Ишлатилаётган birlikларнинг қулай туридан фойдаланилсин.

Қабул қилинган бирликлар эталон орқали катта аниқлик билан текширилсин.

Ушбу конференция йиғилишида 1956 ва 1958 йилларда таклиф этилган бирликлардан

6 та асосий, 2 та қўшимча ва 27 та ҳосила бирликларнинг рўйхатини тузишган. Халқаро бирликлар тизимини “81” деб атаганлар.

1960 йил ўлчов ва тарозилар XI-Бош конференцияси “81” тизимини қабул қилган. Бунда 7 та асосий, иккита қўшимча бирликлар тасдиқланган. Ҳосила бирликларнинг 18 тасига ном берилган. Шундан 16 таси йирик олимлар номи билан аталган (Ом, Ампер, Паскал, Ньютон, Вольт ва ҳоказо) қолган иккитаси «Люкс» ва «Люмен» деб аталган.

SI тизимининг афзаллиги

Бу халқаро бирликлар тизими, демак халқаро адабиётлардан, техникадан фойдаланишда қулайлик яратилди. Бу тизимнинг универсаллиги, яъни ҳамма соҳада ишлатиш мумкин. Бирликларни текшириш катта аниқликлар билан бажарилади. Ҳамма ҳосила бирликлар асосий ва қўшимча бирликлардан келиб чиқади. Куч билан масса аниқ ажратилган.

SI тизимидан ташқари бирликлар

SI тизимидан ташқари бирликлар 4 хил бўлади:

SI тизими билан баробар ишлатилиши мумкин бўлган бирликлар:

- а) масса бирлиги-тонна;
- б) ясси бурчак бирлиги-градус, минут, секунд;
- в) ҳажм бирлиги-литр;
- г) вақт бирлиги-минут, кун, ҳафта, ой, йил, аср.

Махсус соҳаларда ишлатиладиган бирликлар:

- а) қишлоқ хўжалигида майдон-гектар;
- б) оптикада, оптик кучи бирлиги-диоптрия;
- в) физикада энергия бирлиги-электронвольт (эВ);
- г) электротехникада тўлиқ қувватнинг бирлиги-Вольт Ампер (ВА).

SI тизими билан вақтинча ишлатиш мумкин:

а) Кемалар катновида узунлик бирлиги-дэнгиз мили (миль) (1 ми́ль=1852 м);

б) қимматбаҳо тошлар учун масса бирлиги-Карат (кар)=0,2 г;

в) Тўқимачилик саноатида чизиқли зичлик-Текс (1 текс=г/км);

Ишлатишдан олиб ташланган бирликлар:

- а) кгк/см² -босим=1 бар=10⁵ Па;
- б) мм симоб устуни=1,33 Па;
- в) мм сув устуни=9,8 Па;
- г) от кучи, кувват бирлиги=736 Вт;

Халқаро бирликлар тизимининг асосий, қўшимча ва ҳосила бирликларининг келтирилган тарифлари қуйидагичадир:

метр - вакуумда ёруғликнинг 1/299792458 сек ичида ўтиш йўлига тэнг ўлчов ва тарозилар XVII Бош конференциясида 1983 йил қабул қилинган;

килограмм - оғирлик бирлиги бўлиб, халқаро килограмм прототипининг миқдориغا тэнг (диаметри ва баландлиги 39 мм бўлган, цилиндр шаклидаги платина-иридийли қотишмасидан тайёрланган тошнинг массасига тэнг). Ўлчов ва тарозилар III Бош конференциясида 1901 йил қабул қилинган;

1-жадвал

Т/р	Кўпайтирувчи	Олд қўшимча		
		Номи	Русча	Халқаро
1	10 ¹²	тера	Т	T
2	10 ⁹	Гига	Г	G
3	10 ⁶	Мега	М	M
4	10 ³	Кило	к	k
5	10 ²	гекта	г	h
6	10 ¹	Дека	да	da
7	10 ⁻¹	Деци	д	d
8	10 ⁻²	Сант	с	c
9	10 ⁻³	Мили	м	m
10	10 ⁻⁶	Микро	мк	μ
11	10 ⁻⁹	Нано	н	n
12	10 ⁻¹²	Пико	п	p

секунд - цезий-133 атоми асосий ҳолатининг икки ўта юпқа сатҳлари орасидан бир-бирига ўтишига мувофиқ келадиган нурланишнинг 9192631770 даврига тэнг. Ўлчов ва тарозилар XII Бош конференциясида 1965 йил қабул қилинган;

ампер - вакуумда бир-биридан 1 м масофада жойлашган, чексиз узун ва ўта кичик кўндаланг кесимга эга икки параллел ўтказгичдан ток ўтганда ўтказгичнинг ҳар 1 м узунлигига $2 \cdot 10^{-7}$ Н кучи ҳосил қиладиган ўзгармас ток кучидир. Улчов ва тарозилар IX Бош конференциясида 1948 йил қабул қилинган;

кельвин - сувнинг учланма нуқтаси бўлиб, термодинамик ҳароратининг 1/273,16 улушига тэнг. Улчов ва тарозилар XIII Бош конференциясида 1967 йил қабул қилинган;

моль - миқдори 0,012 кг бўлган C^{-12} углеродда қанча атом бўлса, ўз таркибида шунча тузилиш элементларидан ташкил топган тизимнинг модда миқдоридир. Улчов ва тарозилар XIV Бош конференциясида 1971 йил қабул қилинган;

кандела - ёруғлик манбасидан шу йўналишда $540M0^{12}ГС$ монохроматик нурланиш чиқарадиган ёруғлик кучи. Шунда ёруғликнинг энергетик кучи 1,683 Вт/стерадиан бўлади. Ўлчов ва тарозилар XVI Бош конференциясида 1979 йил қабул қилинган.

Халқаро бирликлар тизимининг иккита қўшимча бирликлари мавжуд: ясси ва фазовий бурчаклар.

ясси бурчак - бирлиги радиан (рад.) бўлиб, айлананинг радиус узунлигига тэнг ёй ҳосил қилувчи икки радиус орасидаги бурчак қиймати. 1 радиан $57^{\circ}17'44,8''$ га тэнг;

фазовий бурчак - бирлиги стерадиан бўлиб, учи сфера марказида жойлашган ва сферанинг радиус квадратига тэнг юзали сиртни ажратувчи бурчак. 1 ср. - $65^{\circ}32''$ га тэнг;

Фазовий бурчак қуйидаги тэнглама ёрдамида ифодаланилади:

$$\Omega = 2\pi(1 - \cos\frac{\alpha}{2}),$$

бу ерда; α - конус учи ва сфера ичида фазовий бурчак билан ҳосил бўлган ясси бурчак..

SI тизимидаги ҳосила бирликлар - физикавий катталиклар орасидаги боғлиқликни ўрнатувчи қонун асосида ҳосил бўлади. Бунинг учун асосий ва қўшимча бирликлардан фойдаланилади. Масалан, тезлик бирлиги қуйидаги тэнгламадан олинади;

$$V = \frac{\ell}{t},$$

бу ерда: V -тезлик; ℓ - узунлик, м; t - вақт, с.

Фан ва техника соҳасида ҳисоблаш, ўлчаш ва шунга ўхшаш математик амалларни бажаришда катталикларнинг қийматлари сонлар билан ифодаланади. Ҳисоблаш осон ва қулай бўлиши учун қийматли рақамлар сонини қисқартириш мумкин. Бунинг учун Халқаро бирликлар тизимидаги қийматларни 10 сонига қўпайтириб, уларни тегишли мусбат ёки манфий даражага қўтариш натижасида бирликларни каррвали ва улушли қийматлари ҳосил қилинади.

Ўзбекистон Республикасида белгиланган тартибда физик ўлчов бирликлари, Халқаро бирлик тизими (81) ўлчамларининг қўлланилиши рухсат этилади. Физик ўлчов бирликларининг номи, белгиланиши, уларнинг ёзилиш қоидаси ва қўлланилиши Ўзстандарт Агентлигининг тавсиясига биноан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Шу билан биргаликда Вазирлар Маҳкамаси Халқаро бирликлар тизимига кирмаган бирликларнинг қўлланилишига рухсат беради.

Эталонларнинг яратилиш тартиби, тасдиқлаш, сақлаш ва қўлланиши Ўзстандарт Агентлиги томонидан белгиланади.

Ўзбекистон Давлат метрологик хизмати ва давлат назорати.

Ўлчаш бирликларини таъминлаш тизими.

Мазкур стандарт Ўзбекистон Республикасида ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизимининг асосий қоидаларини, тузилиш хусусиятлари ва тузилмасини белгилайди ва ушбу тизимнинг меъёрий ҳужжатларининг асоси бўлиб ҳисобланади.

Назорат саволлари

1. Физикавий катталикларнинг бирликлар тизимининг ривожланиши;
2. Сувларни ўлчашда ишлатиладиган бирликлар ҳақида маълумот беринг
3. Гаусс тизимига изоҳ беринг.
4. Бирликлар тизимининг ривожланиши.

Адабиётлар:

6. Абдувалиев, ва бошқалар «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва сифат» Тошкент СМСИТИ 2008й
7. Ишмухамедов Р.Ж. «Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари» (услугий тавсиялар), Т-2004.
8. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришга оид норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. Тошкент «АДОЛАТ» 2008й
9. «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш, инспекция аккредитация» саволлар ва жавоблар тўплами. Тошкент СМСИТИ 2004й
10. «Тола, иплар ва тайёр маҳсулатлар стандартлари»
7. Международный стандарт ИСО9001 (2000-12-15). Системы менеджмента качества. Требования. ИСО 9001:2000 (Р)

4-мавзу. Маҳсулотни синаш ва сертификатлаштириш

Режа:

1. Сифат бўйича рақобатбардошликни таъминлаш
2. Сертификациялаштириш тартиби;
3. Мувофиқлик сертификати ёки мувофиқлик белгиси фаолиятини бекор қилиш ва тўхтатиб қўйиш.

Таянч иборалар: *Жаҳон амалиёти, концерн, миллий тизими, маҳсулот сертификация, меъёрий ҳужжат, функционал самарадорлиги, маҳсулот хавфсизлиги, давлат хавфсизлиги, жаҳон стандартлари, ариза декларацияси, давлат стандарти рўйхати, аккредитация, Мувофиқлик сертификати, мувофиқлик белгиси, ишлаб чиқаришни сертификациялаштириш, ишлаб чиқариш тизими, маҳсулотнинг сифати, сифатни яхшилаш, маҳсулот босқичи.*

Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва маҳсулот сифатини бошқариш соҳалари бир-бири билан узвий боғланган бўлиб, бир-бирини тўлдиради. Жаҳон амалиётида қўлланиладиган ҳамда тадқиқот ва мутахассислар тайёрлаш институтлари, шунингдек, вазирлик, идора, уюшма, концерн, корхона ва ташкилотларнинг фикр ва таклифлари инобатга олиниб, О'zDst 5.5-99 “Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизими. Асосий атама ва таърифлар” давлат стандарти 1993 йилда ишлаб чиқилиб тасдиқланади. Мазкур стандартдаги атама ва таърифлар халқаро ташкилотлар (ИСО/МЕК-2) томонидан қабул қилинган атама ва таърифларга, шунингдек, О'zDst 5.0-98. Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими стандартларига мос келади.

Шу билан бир қаторда, ер юзидаги барча давлатлар орасида иқтисодий, техникавий, маданий алоқаларнинг ривожланиши халқаро ташкилотлар томонидан ишлаб чиқарилган стандартлар билан жаҳон бозорида рақобатбардош маҳсулотлар етказиб бериш билан уйғунлашади. Давлатлараро савдо-сотик муносабатларининг самарали бўлишида маҳсулот сертификацияси катта аҳамиятга эга. Бир турли маҳсулот ишлаб чиқаришда турли мамлакатларда бўлишдан қатъий назар, шу маҳсулот сифатига кафолат берувчи сертификациядан фойдаланилади.

Маҳсулотни сертификациялаштириш товар ишлаб чиқарувчилар орасида рақобатли курашда ўзларининг савдо-сотикдаги мавқеини мустаҳкамлашда асосий воситалардан ҳисобланади.

Мувофиқликни сертификациялаштириш-бу белгиланган маҳсулот, жараён ёки хизматнинг маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга мос келишини етарли даражада исботлайдиган учинчи томон фаолиятidir. Маҳсулот ишлаб чиқаришда сиртификацияни қўллаш орқали унинг сотув бозорида рақобатбардошлилиги таъминланса, истеъмолчи олинган

маҳсулотнинг сифат кўрсаткичларининг барқарорлиги ва уларнинг меъёрий ҳужжатларга мос келиши тўғрисида кафолатланади.

Амалда ўз-ўзини сертификациялаштириш фаолияти ҳам айрим ҳолларда қўлланилади. Мувофиқликни сертификациялаштиришнинг асосий мақсади-истеъмолчи истакларини, маҳсулотни ишлаб чиқаришдаги хавфсизлик, инсон саломатлиги, атроф-муҳитнинг муҳофазаси масалалари бўйича ҳимоя қилиш, маҳсулотнинг рақобатбардошлилигини таъминлашда учрайдиган турли техникавий тўсиқлари бартараф қилишдан иборат.

Ўзбекистон Республикаси Давлат стандартлаштириш тизими маҳсулот сифатини яхшилаш ва унинг рақобатбардошлилигини таъминлаш демакдир. Сифат бўйича рақобатбардошлилигини таъминлаш уч қисмга бўлинади:

Мақсад, яъни қайси бозорда, қандай шароитда ишлаб чиқаришни билиш керак.

Функционал самарадорлиги. Фойдалиги жиҳатдан шу турдаги маҳсулотлар билан таққосланади.

Фойдаланиш пайтида тежамкорлиги ва унинг маҳсулот баҳоси билан боғлиқлиги.

Қўйилган талабларнинг барчаси маҳсулотнинг лойиҳалаштириш ишларини

фойдаланишда ягона қоидалардан фойдаланишни тақоза этади. Бунинг ҳаммаси Давлат стандартлаштириш тизими билан таъминланади. Стандартлаштириш шу бугунги ҳолатда тадбиркорлар ва савдо ташкилотлари орасидаги боғловчидир. ЕЕС-ташкilotи стандартлаштириш ва сертификациялашга аҳамиятини кучайтириб, Европа бозорларига сифатсиз маҳсулот келтирмаслик ва жаҳон бозорига сифатиз маҳсулот чиқармасликни бажаради. Жаҳон миқёсида барча мамлакатлар маҳсулот, жараён ва «хизмат» соҳаларини сертификациялаштиради, яъни унинг меъёрий ҳужжатлар талабларига мувофиқлиги текширилади. Бу стандартлар жаҳон стандартларига мувофиқ бўлиши керак. Бизга маълумки, стандартлаштиришнинг асосий вазифаси Давлат хавфсизлиги, маҳсулот хавфсизлиги, аҳоли саломатлиги, уларнинг нарсаларини бузмаслиги, маҳсулот сифатини текшириш ва алмашувчанлик ресурсини ҳисобга олиш, уни тежаш, илмий йўналишдаги технологияни ва ташкилий ишларни тўғри йўлга қўйишдан иборат. Юқоридаги маҳсулотларни ҳал қилишда республикамизда стандартлаштириш техник қўмиталари стандартлаштиришнинг асосий вазифаларини бажариб, ихтиёрий йиғилган мутахассислар мажмуасидан иборатдир.

Техник мутахассислар штати тармоқлараро ёки давлатлараро стандартлаш ва сертификациялаш ишлари бўйича тузилади. Уларнинг вазифаси давлат манфаатлари ва истеъмолчи эҳтиёжларини қондириш, яъни янги меъёрий ҳужжатлар (МХ) яратиш ёки қайта кўриб чиқиш, уларнинг

халқаро меъёрий ҳужжатларга мувофиқлигини таъминлаш, стандартлаш бўйича режалар тузишдан иборат.

Сертификациялаштиришнинг тартиби қуйидаги асосий тадбирларни амалга оширишдан иборатдир:

-сертификациялаштириш ўтказиш учун қарор ва ариза декларациясини бериш;

сертификациялаштириладиган маҳсулотдан тажрибалар ўтказиш учун намуналар танлаш;

маҳсулот ёки ишлаб чиқаришни сертификациялаштириш схемасини танлаш;

олинган натижаларни таҳлил қилиб, мувофиқлик сертификатини бериш тўғрисида қарор қабул қилиш;

давлат стандарти рўйхатидан маҳсулотни ўтказиш, мувофиқлик сертификатини бериш;

халқаро сертификациялаш ташкилотлари томонидан берилган мувофиқлик сертификатларини тан олиш;

сертификациядан ўтган маҳсулотнинг сифат кўрсаткичларининг барқарорлигини назорат қилиш;

сертификация натижаларининг ахбороти;

даъволарни кўриб чиқиш.

Сертификациядан ўтказиш учун шу сертификациядан ўтказадиган тегишли ташкилотга ариза-декларация ва унга қўшимча ҳужжатлар жўнатилади. Тегисли аризани қабул қилган ташкилот бир ой давомида ҳужжатларни кўриб чиқиб, сертификациялашга оид талабларга мос келиши (келмаслиги) тўғрисидаги қарори эълон қилинади ва қайси тартибда, кимлар томонидан ўтказилишини белгилайди. Танланган намуналар аккредитациялаштирилган синов лабораторияларида (марказларда) синовдан ўтказилади. Лозим бўлса, сертификациялаштириш ташкилоти тажрибалар ўтказиш учун услубий кўрсатмалар ишлаб чиқишни ташкил этади. Ижобий натижалар олинганда баённомаси мазкур маҳсулотни сертификациялаштириш ташкилотига ва бир нусхаси ариза берувчига жўнатилади. Ишлаб чиқариш ташкилоти томонидан маҳсулотнинг таркиби, тартиби ўзгарса, зудлик билан ахборот бериши керак. Қабул қилинган сертификатлаштириш тизимига кўра, сифат ёки ишлаб чиқаришни сертификациялаштириш назарда тутилса, мувофиқлик сертификати берилгунга қадар O'zDst ИСО/ИЕС 17021:2009 «Оценка соответствия. Требования к органам проводящим аудит и сертификации система менеджмента» меъёрий ҳужжатларга мувофиқ ўтказилади.

Мувофиқлик сертификати, мувофиқлик белгисидан фойдаланган ҳолда РД Уз 00036, 951-004092 НСС УзР «Порядок выдачи сертификата

соответствия» хужжати билан амалга оширилади. №14058 Правила. “от утверждения правилах сертификация” хужжати билан амалга оширилади.

Сертификацияловчи ташкилот тажриба баённомасини олгач, сифат тизими сертификатини расмийлаштиради, давлат рўйхатидан ўтиб, эгасига топширади. Бу сертификатнинг муддати мазкур маҳсулотга талаблар белгиланган меъёрий хужжатларнинг муддатига мос равишда белгиланади. Лекин бу муддат уч йилдан ошмаслиги керак. Маҳсулотнинг таркиби ёки ишлаб чиқариш технологияси ўзгарса ва унинг сифат кўрсаткичларига таъсир этса, бу ҳақда сертификациялаш ташкилотига зудлик билан ахборот бериш керак. Бу ташкилот, ўз навбатида, тажриба воситаларига ўзгартиришлар тавсия этади. Шундан кейин ҳам талабларга мос келмаса, мувофиқлик сертификати тўхтатилади.

Мувофиқлик белгиси маҳсулотнинг товар белгиси ёнига қўйилади.

Сертификациялаштирилган маҳсулотнинг сифаткўрсаткичларини (Сертификациялаштириш хусусиятларини) барқарорлигини текширув назорати шу маҳсулотни ишлаб чиқариш жараёнида сертификат берган ташкилот томонидан махсус режа асосида амалга оширилади. Керак бўлган ҳолларда батараф мутахассисларни-савдо жамоаларидан, соғлиқни сақлаш, давлат қурилиш каби бошқа ташкилотлар мутахассислари текширув назоратига жалб қилинадилар.

Текширув назорати натижаларига кўра, сертификациялаштириш ташкилоти қуйидаги ҳолларда мувофиқлик сертификати ёки мувофиқлик белгиси фаолиятини бекор қилиш ва тўхтатиб қўйиши мумкин:

меъёрий техник хужжатлардаги талаблари ўзгарса;

маҳсулотнинг таркиби, тузилиши ўзгарса;

ташкилот ёки ишлаб чиқариш технологияси ўзгарса;

сифатни таъминловчи тизим, технология, синаш услублари ўзгарса.

Текширув назорати томонидан аниқланган камчилик, этишмовчиликларни бартараф қилгунга қадар тадбирлар тузилиб, мувофиқлик сертификати ёки мувофиқлик белгиси тўхтатилиб туради. Шу муддатда аҳвол ўзгармаса, мувофиқлик сертификати бекор қилинади. Сертификат бериш ёки мувофиқлик белгисини қўйиш қуйидаги ҳолларда бекор қилинади:

маҳсулот аниқланган камчиликларни бартараф қилиб бўлмаса;

ишлаб чиқарувчи ўзининг молиявий мажбуриятларини бажармай қўйса;

сертификат вақтинча тўхтатиб қўйилганидан кейин ишлаб чиқарувчи тегишли чоралар кўрмаса;

ишлаб чиқарувчи сертификациялаштириш муддатини узайтиргиси келмаса;

маҳсулотни ишлаб чиқариш тўхтаган бўлса.

Сертификациялаштириш ташкилоти барча кизиқувчи сертификациялаштириш тизими аъзоларига бу ҳақда расмий ахборот беради ва мазкур маҳсулот, сифат ёки ишлаб чиқариш тизимини Давлат рўйхатидан чиқаради. Бу ҳақда матбуотда эълон қилиниши мумкин.

Ахборот таъминоти сертификациялаштириш ташкилоти иштирокчилари билан ҳамжиҳатликда амалга оширилади.

ЎзДавстандарт бир турдаги маҳсулотни сертификациялаштириш ташкилотларини ва мувофиқлик сертификатлари берилган маҳсулотларни давлат рўйхатидан ўтказди ва уларни матбуотда эълон қилади. Сўровчи ташкилот ўз маҳсулотини реклама қилиш, матбуотда чиқиш ҳуқуқига эга, «Система»да пайдо бўлган норозиликларни НСС Уз «Национальное система стандартизация» да кўрсатилган тартибда ҳал қилади.

Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг сифатли ва барқарор бўлишига кафолат бериш мақсадида нафақат маҳсулотни сертификациялаштириш, балки ишлаб чиқаришни ва сифат тизимларини сертификациялаштириш ишлари амалга оширилади.

Сертификациялаштиришнинг бундай тури бошқариш тизимларини сертификациялаштириш, маҳсулот сифатини, ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларни назорат қилиш, ҳисобга олиш, истеъмолчини сифатли маҳсулот билан таъминлашга кафолат беради.

Сифат тизимини ва ишлаб чиқаришни сертификациялаштиришнинг мақсадлари:

ички бозорни тегишли сифат даражасида бўлган маҳсулот, технологик жараён ёки хизматлар билан таъминлаш;

Ўзбекистон Республикасининг экспорт салоҳиятини кэнгайтириш, жаҳон бозорига юқори сифатли маҳсулот этиштириш ва унинг сифатининг барқарорлигини таъминлаш, уларга тегишли шарт-шароитлар яратиш ҳамда кафолат беришдан иборат.

Ишлаб чиқаришни сертификациялаштириш- бу сертификациялаштириш идораси ёки бошқа махсус ваколатга эга бўлган идора томонидан маълум маҳсулотни ишлаб чиқариш учун (маълум хизматларни бажариш учун) зарур ва этарли шароитлар мавжудлигини унга тегишли бўлган меъёрий ҳужжатларда берилган талабларнинг барқарорлигини ва сертификациялаштиришни назорат остига олиниши таъминлашнинг расмий тасдиғидир.

Сифат тизимларини сертификациялаштириш- бу сифат тизимларининг халқаро ёки миллий стандарт талабларига мувофиқ келишини текшириш, баҳолаш ва сертификат бериш орқали тасдиқлаш каби фаолиятидир.

Ишлаб чиқариш ва Сифат тизимларини сертификациялаштиришдаги текшириш ва баҳолаш объектлари қуйидагилар бўлиши мумкин:

сифатни яхшилаш ва бошқариш фаолияти;

ишлаб чиқариш тизими;
маҳсулотнинг сифати.

Шундай қилиб, ишлаб чиқариш ва сифат тизимларини сертификациялаштириш маҳсулот ишлаб чиқаришнинг барча жабҳаларини ўз ичига олар экан.

Маҳсулотнинг сифати қуйидаги ахборот манбаларидан иборат:
тайёр маҳсулотни топширилаётгандаги унинг сифат кўрсаткичлари (технологик назорат томонидан);

истеъмолчи томонидан сифатни текширган турли ташкилотлар томонидан маҳсулотнинг сифати тўғрисидаги берилган баённомалари.

Ишлаб чиқариш ва Сифат тизимларини сертификациялаштиришда маҳсулот сифатини текшириш ва уларни таҳлил қилиш учун, олдиндан режалаштирилган синовлар ўтказиш учун махсус лабораториялар бўлиши шарт эмас. Маҳсулотнинг сифатини таъминлаш ва уни бошқариш бўйича корхонанинг фаолияти ҳамда сифат тизимларини сертификациялаштириш 9000-9003 ИСО Халқаро стандартлари бўйича танланган модел талабларига мувофиқлик босқичма-босқич амалга оширилади ва баҳоланади.

Ҳозирги пайтда халқаро стандартларнинг учта модели (тизими) ишлаб чиқилган,

улар:

9001 серияли ИСО Халқаро стандарти (ХС) «Сифат» тизими. Маҳсулот сифатини уни лойиҳалашда, ишлаб чиқаришда, монтаж ва ишлатилиш пайтида таъминлаш модели.

9002 серияли ИСО ХС «Сифат» тизими. Маҳсулот сифатини ва уни ишлаб чиқариш, монтаж пайтида таъминлаш модели.

Танланган сифат тизими маҳсулот тайёрлашнинг тўлиқ босқичларини ўз ичига олиш керак. 9004 серияли ИСО ХС талабларига мувофиқ маҳсулотнинг яратилиш босқичи («Петля качества») қуйидаги босқичлардан иборат:

Бозорни ўрганиш, қидириш ва маркетинг;

Техник талабларни лойиҳалаш ва ишлаб чиқиш;

Маҳсулотнинг яратилиши (ишлаб чиқиш);

Моддий-техник томондан таъминлаш;

Ишлаб чиқариш жараёнларини тайёрлаш;

Ишлаб чиқариш;

Синовлар ўтказиш, жараёнларни бошқаришни назорат қилиш;

Маҳсулотни тахлаш ва сақлаш;

Сотиш ва тарқатиш ;

Монтаж ва фойдаланиш;

Техник ёрдам ва таъмирлаш;

Ишлатиб бўлгандан кейин фойдаланишнинг яратилиши босқичи.

Сифат тизимининг босқичлари учта:

Сифатни таъминлаш;

Сифатни бошқариш;

Сифатни яхшилашни юналишларга ажратиш мумкин.

Маҳсулот босқичи («Петля качества») назарда тутилган ҳар бир босқич тадбирларини тизимли бажариш мақсадида режаланган тадбирлар мажмуасини амалга оширишдан иборат.

Сифатни яхшилаш- маҳсулотни техник жиҳатдан ишлаб чиқариш жараёни, синаш услуби ва воситалари демакдир. Сифат таркибидаги ишлаб чиқаришнинг барча элементларининг савиясини йўналтирилган доимий фаолиятидир.

Ишлаб чиқариш технологиясини такомиллаштириш, замонавий ускуна ва хомашёдан, бор ресурслардан тўла ва тўғри, оқилона фойдаланиш орқали қабул қилинган сифат тизимини танлашдан модели бўйича маҳсулот сифатли бўлишини, унинг барқарорлигини таъминлаш мумкин.

Назорат саволлари

1. Сифат бўйича рақобатбардошликни таъминлаш ҳақида тушунча беринг.
2. Сертификациялаштириш тартибини келтиринг.
3. Мувофиқлик сертификати ёки мувофиқлик белгиси фаолиятини бекор қилиш ва тўхтатиб қўйиш шартларини келтиринг.
4. Халқаро стандартларнинг учта моделларини кўрсатинг.

Адабиётлар:

11. Абдувалиев, ва бошқалар «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва сифат» Тошкент СМСИТИ 2008й
12. Ишмухамедов Р.Ж. «Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари» (услубий тавсиялар), Т-2004.
13. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришга оид норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. Тошкент «АДОЛАТ» 2008й
14. «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш, инспекция аккредитация» саволлар ва жавоблар тўплами. Тошкент СМСИТИ 2004й
15. «Тола, иплар ва тайёр маҳсулатлар стандартлари»
6. Международный стандарт ИСО9001 (2000-12-15). Системы менеджмента качества. Требования. ИСО 9001:2000 (Р),

5-мавзу. Техникавий шартларнинг лойиҳаларини ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш

Режа:

1. Ўзбекистон Республикаси техникавий шартларнинг лойиҳалари ва уларга киритиладиган ўзгартиришлар
2. Техникавий шартларнинг тузилиши, баён этилиши ва расмийлаштирилиши
3. Техникавий шартлар лойиҳасини келишиб олиш
4. Техникавий шартларнинг амал қилиш муддати.

Таянч иборалар: *Техник қўмита, чеклов, техникавий топшириқ, конструкторлик ҳужжатлар, қабул комиссия, тажриба туркуми, буюртмачи, истеъмолчи, ишлаб чиқарувчи, давлат синовлар, технология йўриқномаси, каталог варағи.*

Ўзбекистон Республикаси техникавий шартларнинг лойиҳалари ва уларга киритиладиган ўзгартиришлар (бундан кейин - техникавий шартлар) стандартлаштириш техник қўмиталари (ТҚ) томонидан ишлаб чиқилади.

Мазкур маҳсулотга даҳилдор МДХнинг давлатлараро стандартлари республика стандартлари ва техникавий шартлари мавжуд бўлмаган тақдирда, ҳамда бошқа меъёрий ҳужжатларда белгилаб қўйилган талабларни кучайтириши зарур бўлганда мазкур тармоқнинг иккита ва ундан кўпроқ корхонаси ишлаб чиқарадиган маҳсулотга техникавий шартлар ишлаб чиқилади.

Техникавий шартларда белгилаб қўйилган талаблар мазкур маҳсулотга даҳилдор бўлган амалдаги стандартлар талабидан паст бўлмаслиги, ҳамда маҳсулот (буюмлар, ашёлар, моддалар) стандартлари ва техникавий шартлари талабларига зид келмаслиги керак.

Агарда талабларнинг катта қисми мазкур маҳсулотга таълуқли стандартларда белгиланган бўлса, у ҳолда бу талаблар техникавий шартларда такрорланмайди, балки техникавий шартларнинг тегишли бўлимларида мазкур стандартларга ёки уларнинг бўлимларига ҳавола этилади. Бу ҳолда стандартнинг айрим бандларига ҳавола қилишга йўл қўйилмайди, ана шу бандларнинг мазмуни эса техникавий шартларда манбага ҳавола этилмай бевосита баён қилинади.

Техникавий шартларда мазкур маҳсулотга доир конструкторлик ва бошқа техникавий ҳужжатлар, ҳамда маҳсулот таркибий қисмларининг техникавий шартларига, шунингдек умумтехникавий ҳужжатларга ҳам ҳавола қилишга йўл қўйилади.

Техникавий шартларнинг тузилиши, баён этилиши ва расмийлаштирилиши О'zDst 1 1.2-99 - талабларига хос бўлмоғи керак.

Техникавий шартларнинг амал қилиш муддатини узайтириш, чеклаш ва чекловни бекор қилиш ҳақидаги қарор техникавий шартларни тасдиқлаган идора томонидан мазкур техникавий шартларнинг амал қилиш муддати тугашидан камида 3 ой муқаддам қабул қилиниши керак.

Техникавий шартлар мазкур техникавий шартлар ўрнига бошқа меъёрий ҳужжат ишлаб чиқиладиган ёки уни қўлланиши бундан буён мақсадга мувофиқ бўлмай қолганда ёки маҳсулотни ишлаб чиқариш тўхтатилганда бекор қилинади. Техникавий шартларни тасдиқлаган идора уларни бекор қилади.

Агар маҳсулотни буюртмачи (истемолчи)нинг розилиги билан ишлаб чиқариш мумкин бўлса, қуйидаги ҳолларда техникавий шартлар ишлаб чиқилмаслигига йўл қўйилади:

техникавий топшириққа биноан - бир дона ишлаб чиқариладиган маҳсулот учун;

буюм ҳужжатларининг жумласига кирадиган конструкторлик ҳужжатларига биноан ушбу буюмнинг таркибий қисмлари учун;

техникавий ҳужжатлар бўйича - битта корхона тўғридан-тўғри берган буюртма бўйича тайёрланадиган, яна ишлов бериладиган моддалар, ашёлар, хомаки маҳсулотлар учун;

эталон - намуна ва унинг техникавий баёни бўйича-истемол хусусиятлари маҳсулот сифатига хос кўрсаткичларнинг миқдор қийматини белгиламай бевосита намуна билан аниқланадиган ёки бу кўрсаткичлар қиймати бир турдаги маҳсулотлар гуруҳи учун Россия Федерацияси стандартлари билан белгиланган ашёвий халқ, истемол буюмлари (мураккаб рўзгорбоп техника ва маиший кимё маҳсулотидан ташқари) учун;

шартнома бўйича - фақатгина хорижга мўлжалланган маҳсулот учун.

Янгидан ишлаб чиқиладиган, қайта кўриб чиқиладиган техникавий шартлар ва уларга доир ўзгартиришлар келишиб олинishi лозим.

Агар маҳсулотни ишлаб чиқаришга йўл қўйиш ҳақидаги қарорни қабул комиссияси қабул қилган бўлса, техникавий шартлар лойиҳаларини мазкур комиссияда келишиб олиш лозим бўлади. Маҳсулотни ишлаб чиқарувчи техникавий шартларни буюртмачи (истемолчи) билан келишиб олади, ҳамда қабул комиссиясида келишиб олинishi лозим бўлган бошқа ҳужжатлар билан бирга уни қабул комиссияси иш бошлашидан камида бир ой аввал қабул комиссияси таркибига вакиллари киритилган ташкилот (корхона)га юборилади.

Техникавий шартлар лойиҳасини келишиб олиш учун давлат назорати идораларига ва хулоса бериши учун бошқа манфаатдор ташкилотларга юбориш зарур ёки зарур эмаслигини (агар улар қабул комиссиясининг аъзоси бўлмасалар) лойиҳани ишлаб чиқувчи белгилайди. Маҳсулотнинг тажриба намунасини (тажриба туркумини) қабул этиш ҳақидаги актнинг қабул комиссияси аъзолари томонидан имзоланиши техникавий шартлар лойиҳаси келишиб олинганини билдиради. Агар маҳсулотни ишлаб чиқаришга йўл қўйиш ҳақидаги қарор қабул комиссияси иштирокисиз қабул қилинса, техникавий шартлар лойиҳасини келишиб олиш учун буюртмачига юборилади.

Касаба уюшмалари идоралари давлат назорати, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Табиатни муҳофаза қилиш Давлат қўмитаси, қурилиш Давлат қўмитаси, ёнғиндан муҳофаза қилиш идоралари, транспорт ташкилотлари ва

бошқаларнинг ихтиёрига дахилдор талаблардан иборат бўлган техникавий шартлар лойиҳалари улар билан келишиб олиниши керак.

Техникавий шартлар лойиҳасини бошқа манфаатдор ташкилотларга юбориш зарур ёки зарур эмаслиги техникавий шартлар лойиҳасида ўша ташкилотларга таълуқли талаблар бўлган тақдирда лойиҳани ишлаб чиқувчи белгилайди.

Техникавий шартлар лойиҳаси келишиб олиниши лозим бўлган барча ташкилотларга айна бир вақтда юборилиши лозим.

Маҳсулотга унинг одамлар ҳаёти, саломатлиги ва аҳоли мол-мулкининг хавфсизлигини, атроф - муҳит муҳофазасини таъминлайдиган, ҳамда давлат назорати идоралари билан келишилган талабларни ўз ичига олган давлатлараро стандартлардан ва Ўзбекистон Республикаси стандартларидан олинган кўчирмалар, уларга ҳаволалар бўлган, ёки улар белгиланган қоидалар ва меъёрларга ҳаволалар бўлган техникавий шартлар лойиҳаси мазкур идоралар билан келишмаслиги мумкин. Келишиб олиш ёки хулоса учун тақдим этилган техникавий шартлар лойиҳаси ташкилоти берилгандан кейин 15 кун ичида кўриб чиқилиши керак.

Техникавий шартлар лойиҳаси келишиб олинган келишувчи ташкилот раҳбари (раҳбар ўрнибосари)нинг «келишилди» ёзуви ёки алоҳида хужжат (қабул комиссиясининг акти, хати, баённома ва ҳ.к.) остига қўядиган имзоси билан расмийлаштирилади, шу билан бирга «Келишилди» графи остига сана ва хужжат рақами ёзиб қўйилади.

Техникавий шартларга (шунингдек уларни бекор қилишга) доир ўзгартиришлар техникавий шартлар учун белгиланган тартибда келишилади. Техникавий шартларга доир ўзгартиришларни, агар бу ўзгаришлар техникавий шартларни келишиб олган ташкилотларнинг манфаатларига даҳл қилмаса, фақат буюртмачи (истеъмолчи) билан келишилади.

Техникавий шартларнинг амал қилиш муддати чекланишини бекор қилиш муддати тугашидан камида 6 ой муқаддам тасдиқланмоғи керак.

Ишлаб чиқарилиши тўхтатилган маҳсулотнинг техникавий шартларини бекор қилмасликка, балки улардан ишлатилаётган маҳсулотнинг эҳтиёт қисмларини тайёрлаш ва тузатиш учун фойдаланишга йўл қўйилади. Шу билан бирга техникавий шартлар номи ёзилган вараққа «Тузатиш мақсадлари учун» деб ёзиб, амал қилиш муддати чеклови бекор қилинади.

Техникавий шартлар лойиҳасини тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш.

Техникавий шартлар ишлаб чиқарувчи (тайёрловчи)нинг буюртмачи билан келишувига мувофиқ ёки ишлаб чиқарувчи (тайёрловчи) томонидан буюртмачи билан биргаликда, ёки буюртмачи томонидан тасдиқланади.

Техникавий шартлар техника кўмитаси раиси ёки ишлаб чиқувчи раҳбарияти имзоланган илова хати, техникавий шартлар келишилганини тасдиқловчи хужжатлар, қабул комиссияси баённомалари, давлат синовлар ва бошқа синов актлари, технология йўриқномаси ёки ишлаб чиқариш қоидалари (озик-овқат ва кимё саноати маҳсулотларига) билан бирга тақдим этилади.

Техникавий шартларни (техникавий шартларга доир ўзгартиришларни) тасдиқлаш ҳужжатнинг титул варағидаги «Тасдиқлайман» графиги остига корхона раҳбари (раҳбар ўринбосари) қўядиган имзо билан расмийлаштирилади.

Техникавий шартларга доир ўзгартиришларни (техникавий ҳужжатлар комплектини топшириш ҳақида шартномада бошқа шарт қўйилмаган бўлса) техникавий шартлар асл нусхасини сақловчи тасдиқлайди.

Техникавий шартлар буюртмачи (асосий истеъмолчи) билан келишиб амал қилиш муддати кўпи билан 5 йилга тасдиқланади. Асосланган тақдирда амал қилиш муддати чекланмайди. Техникавий шартлар «ТШ» индексдан, Ўзбекистон Республикасининг қисқартарилган номи «Ўз» дан, техникавий шартларни тасдиқлайдиган ташкилотнинг шартли рақами ифодасидан, техникавий шартлар тартиб рақамидан ва тасдиқланиш йилнинг 2 охири рақамларидан иборат бўлади.

Мазкур стандартга мувофиқ келишиб олинган ва тасдиқланган техникавий шартлар давлат рўйхатидан ўтказиш учун техникавий шартларни тасдиқлаган корхона жойлашган ҳудуд бўйича техникавий шартлар давлатлараро стандартларнинг ва Ўзбекистон Республикаси стандартларининг мажбурий талабларига мувофиқ ёки мувофиқ эмаслигини назорат қилиш мақсадида, ҳамда техникавий шартлар хусусида марказлашган ахборот вужудга келтириш мақсадида стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш Ўзбекистон Республикаси маркази (Ўзстандарт Агентлиги)га тақдим этилади.

Техникавий шартларга доир ўзгартиришлар Ўзстандарт Агентлиги идораларида техникавий ҳужжатлар асл нусхасини сақловчи корхона жойлашган ҳудуд бўйича рўйхатга олинади.

Техникавий шартларга доир ўзгартиришларни давлат рўйхатидан ўтказиш учун техникавий шартлардан кўчирма унга бундан аввал киритилган ўзгартиришлар билан тақдим этилади. Ишлаб чиқувчи корхоналар техникавий шартларни (уларга доир ўзгартиришларни) тасдиқланган пайтида кечи билан бир ой ичида давлат рўйхатидан ўтказиш учун:

техникавий шартлар (уларга доир ўзгартиришлар)нинг асл нусхаси, 2-нусхаси ва кўчирмасини;

«А» иловасига мувофиқ каталог варағини;

техникавий шартлар (ўзгартиришлар) келишганини тасдиқловчи ҳужжатлар нусхасини тақдим этади.

Агарда каталог варағи мазмуни ўзгарадиган бўлса, маҳсулотнинг каталог варағи техникавий шартларга доир ўзгартиришлар билан тақдим этилади.

Техникавий шартларни давлат рўйхатидан ўтказиш учун тикилган ҳолда тақдим қилинади, муқовада маҳсулот номи ва техникавий шартлар белгиси кўрсатилади.

Ўзстандарт Агентлиги идоралари техникавий шартларни (уларга доир ўзгартиришларни) улар олинган пайтдан бошлаб 15 кун ичида Ўзстандарт Агентлиги белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтказиши, ҳамда

техникавий шартлар (уларга доир ўзгартиришлар), маҳсулотнинг каталог варағи рўйхатга олган идорада қолади.

Техникавий шартларни ишлаб чиқувчи ёки асл нусхасини сақловчи корхона давлат рўйхатидан ўтказилгани ҳақидаги маълумотларни асл нусха варағига ўтказди.

Қуйидаги маҳсулотларнинг техникавий шартлари давлат рўйхатидан ўтказилмайди:

- тажриба намуналари (тажриба туркумлари);
- эсдалик совғалари ва халқ бадий ҳунармандчилиги буюмлари (қимматбаҳо металллар ва тошлардан ясалган буюмлар бундан мустасно);
- хом ашё, материаллар, хомаки маҳсулотларнинг технология саноат чиқитлари, мустақил равишда етказиб берилиши мўлжалланмаган ёки битта корхонанинг бевосита буюртмаси бўйича тайёрланадиган буюмлар, хомаки маҳсулотлар, моддалар ва ашёларнинг таркибий қисмлари;
- алоҳида бирлик ёки арзимаган бир тўп тарзида ҳар замонда эҳтиёж туғилганда ишлаб чиқариладиган технологик жиҳатдан қуролланиш воситалари, ўлчаш воситалари билан синаш воситалари бундан мустаснодир;
- онда-сонда ишлаб чиқариладиган маҳсулот.

Назорат саволлари

1. Ўзбекистон Республикаси техникавий шартларнинг лойиҳалари ва уларга киритиладиган ўзгартиришлар ҳақида маълумот беринг.
2. Техникавий шартларнинг тузилиши, баён этилиши ва расмийлаштирилиши тўғрисида таъриф келтиринг.
3. Техникавий шартлар лойиҳасини келишиб олиш талаблари.
4. Техникавий шартларнинг амал қилиш муддати дэган нимани тушунаси?

Адабиётлар:

16. Абдувалиев, ва бошқалар «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва сифат» Тошкент СМСИТИ 2008й
17. Ишмухамедов Р.Ж. «Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари» (услугий тавсиялар), Т-2004.
18. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришга оид норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами. Тошкент «АДОЛАТ» 2008й
19. «Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш, инспекция аккредитация» саволлар ва жавоблар тўплами. Тошкент СМСИТИ 2004й
20. «Тола, иплар ва тайёр маҳсулотлар стандартлари»

Глоссарий

1. Стандартлаштириш - мавжуд ёки бўлажак масалаларга нисбатан тартиблаштиришга йўналтирилган илмий-техникавий фаолият.

2. Меъёрий ҳужжат - ҳар хил фаолият турлари ва унинг натижаларига дахлдор қоидалар, умумий қонун-қоидалар ёки тавсифларни ўзида қамраб олган ҳужжатдир.

3. Стандарт – кўпчилик манфаатдор томонлар келишуви асосида ишлаб чиқилган ва маълум соҳаларда энг мақбул даражали тартиблаштиришга йўналтирилган ва фаолиятининг ҳар хил турларига ёки натижаларига тегишли бўлган умумий на такрор қўллаш учун қоидалар, умумий қонун-қоидалар, тавсифлар, талаблар ва усуллар белгиланган ва тан олинган идора томонидан тасдиқланган ҳужжат.

4. Ўзбекистон Давлат стандарти (ЎзДст) -стандартлаштириш бўйича давлат идораси ёки бошқа тегишли ҳуқуқга эга бўлган республика идораси Ўзстандарт Агентлиги томонидан тасдиқланган стандарт.

5. Техникавий шартлар -буюртмачи билан келишилган ҳолда ишлаб чиқарувчи томонидан ёки буюртмачи ва ишлаб чиқарувчи билан биргаликда ёки буюртмачи билан тасдиқланган аниқ маҳсулотга (хизматга) бўлган техникавий талабларини белгиловчи меъёрий ҳужжат.

6. Корхона стандарти (КС)- маҳсулотга, хизматга ёки жараёнга корхонанинг ташаббуси билан ишлаб чиқилган ва унинг томонидан тасдиқланган стандартдир.

7. Стандартлар мажмуи - ўзаро боғланган стандартлаштириш объектларига келишилган талабларни белгиловчи ва маълум илмий-техникавий ёки ижтимоий иқтисодий муаммоларни ечимини меъёрий ҳужжатлар билан таъминлашга умумий мақсад билан бирлашган ва ўзаро боғланган стандартлар тўплами.

8. Халқаро стандарт - стандартлаштириш билан шуғулланадиган халқаро ташкилот томонидан қабул қилинган ва истеъмолчиларнинг кэнг доирасига ярокли бўлган стандарт.

9. Минтақавий стандарт - стандартлаштириш билан шуғулланадиган минтақавий ташкилот қабул қилган ва истеъмолчиларнинг кэнг доирасига ярокли бўлган стандарт.

10. Миллий стандарт - стандартлаштириш билан шуғулланувчи миллий идора томонидан қабул қилинган на истеъмолчиларнинг кэнг доирасига ярокли бўлган стандарт.

11. Уйғунлаштирилган стандартлар – маҳсулот, жараён ва хизматларнинг ўзаро алмашинувчанлиги ва тақдим етилган ахборотни ёки синаш натижаларини ўзаро тан олишни таъминлайдиган стандартлаштириш билан шуғулланувчи турли идоралар билан биргаликда қабул қилинган ва бир хил объектларга тегишли бўлган стандартлар.

12. Бирхиллаштирилган стандартлар - мазмунан ўхшаш, аммо тақдим етилиш шакли жиҳатидан бошқача уйғунлашган стандартлардир.

13. Стандартлаштириш объекти – стандартлаштириладиган нарса (маҳсулот жараён, хизмат).

14. Халқаро стандартлаштириши - барча мамлакатларнинг тегишли идоралари эркин ҳолда иштирок этиши мумкин бўлган стандартлаштиришдир.

15. Минтақавий стандартлаштириши - иштирок этиши дунёдаги фақат битта географик ёки иқтисодий регионга қарашли мамлакатнинг тегишли идоралари учунгина очик бўлган стандартлаштиришдир.

16. Миллий стандартлаштириши - муайян бир мамлакат доирасида ўтказиладиган стандартлаштиришдир.